16

Eina-e

El tractament de les ciències socials per a l'educació primària: proposta teòrica i pràctica

Antoni Gavaldà
Josep Maria Pons i Altés
(coords.)

[publicacions] urv

Edita:
Publicacions URV

1a edició: Abril de 2013
ISBN: 978-84-695-7158-3
Dipòsit legal: T-517-2013

Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili:
Av. Catalunya, 35 - 43002 Tarragona
Tel. 977 558 474
www.publicacionsurv.cat
publicacions@urv.cat

El tractament de les ciències socials per a l'educació primària: proposta teòrica i pràctica

Coordinadors:
Antoni Gavaldà
Josep Maria Pons i Altés
(Universitat Rovira i Virgili-Grup ISOCAC)

Tarragona, 2013

Índex de continguts

Introducció

Antoni Gavaldà i Josep Maria Pons

El llibre que el lector té a les mans, *El tractament de les ciències socials per a l'educació primària: proposta teòrica i pràctica*, va néixer arran de la necessitat de preparar materials docents per a la nova assignatura del grau d'Educació Primària de la URV Ensenyament i Aprenentatge de les Ciències Socials II, iniciada el curs 2012-2013. Volíem un text que expliqués als nostres estudiants les característiques fonamentals de les diverses ciències socials i quines són les potencialitats que tenen a l'educació primària. Vam optar per una perspectiva en què la base de la nostra proposta fossin les ciències referents, en aquest cas història, geografia, economia, ciència política, sociologia, filosofia i antropologia.

Aquest plantejament no és incompatible amb l'exigència, a l'educació primària, de proposar tasques de manera interdisciplinària, però ens semblava fora de to no assumir que són les disciplines científiques de referència les que ens ofereixen hipòtesis, metodologies i eines que ens permeten explicar el nostre entorn. Compartim la necessitat de la interdisciplinarietat, però ens oposem a simplificacions en què les formes adquireixen més importància que els continguts, en què l'abús i la distorsió de determinats plantejaments pedagògics, sense substància, s'imposen sobre les ganes de conèixer. Creiem que els mestres han de potenciar la curiositat natural dels alumnes i introduir-los l'hàbit de plantejar-se preguntes i buscar respostes racionals sobre el món en què viuen, de manera que vagin adquirint interès i respecte pel coneixement científic. El menyspreu cap al coneixement ens porta cap a la irracionalitat i la banalitat, obstaculitza la formació de ciutadans que pensin realment per si mateixos i distorsiona l'aprenentatge seriós i reflexiu per saber prendre decisions, des de la base de la potencialitat de les ciències socials.

En conseqüència, hem decidit escriure i encarregar la redacció del llibre a persones vinculades al món de l'ensenyament i que tinguessin formació en la ciència de què tracten. Per tal d'aconseguir mantenir una certa homogeneïtat, malgrat la diversitat d'autories, l'estructura de cada capítol és sempre la mateixa: esquema i definició de la ciència tractada, breu reflexió sobre què aporta a l'estudi de la societat i als alumnes d'educació primària, llistat de competències i de continguts que s'haurien de dominar

als 7 i als 11-12 anys, i un quadre amb propostes d'actuacions per a cadascun dels tres cicles de primària.

A partir d'una primera reflexió teòrica, el que acaba predominant en els textos són propostes eminentment pràctiques que considerem que poden ser de gran utilitat no solament per als estudiants universitaris, sinó també per als mestres en exercici. Això implica l'existència de certes superposicions entre algunes de les activitats suggerides en cada capítol, un fet que considerem del tot lògic: les ciències socials tenen interessos compartits i semblances en els seus plantejaments, i aquest llibre els assumeix sense complexos i amb plena consciència.

De tot aquest esforç n'ha sortit una obra teoricopràctica que creiem que pot aportar reflexió dins l'àmbit de la didàctica de les ciències socials. Esperem que sigui una obra de combat, viva de reflexió i de compromís per tal que les Ciències Socials esdevinguin un puntal necessari per mirar d'aconseguir professionals de l'ensenyament formats i crítics. Adrecem el nostre agraïment a aquells que l'han feta possible: els autors que hi han col·laborat, la Unitat de Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili, que s'ha encarregat de la publicació i els alumnes amb qui hem debatut les primeres versions d'aquests textos, a més del grup de recerca ISOCAC (Ideologies i Societat a la Catalunya Contemporània) pel seu parcial ajut econòmic per arribar a plec de bé.

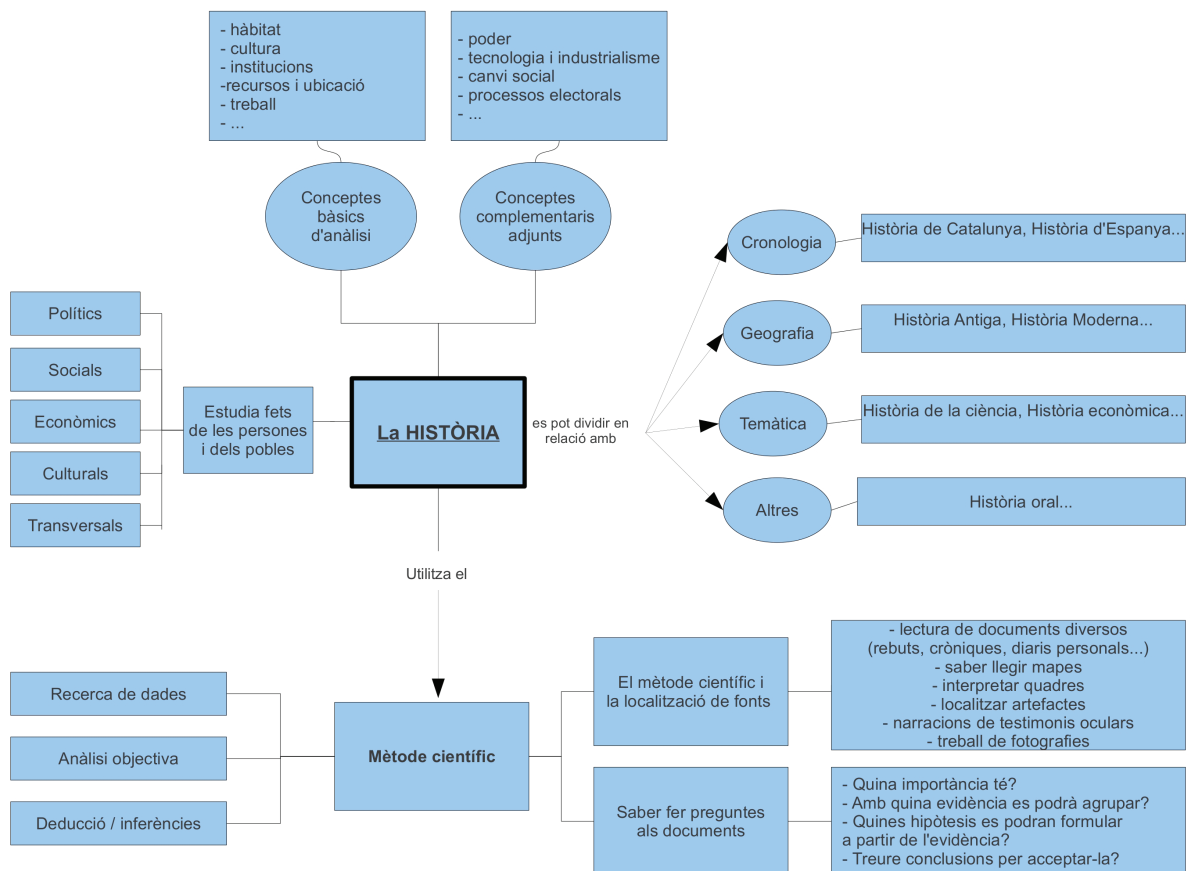
Tarragona, 7 de gener de 2013

Història

Antoni Gavaldà

1. Història

a) Què s'ha d'entendre per història

b) L'estructura de la història

1. La història estudia el fets que succeeixen a les persones i als pobles en el curs del temps, fets entesos en relació els uns amb els altres. Així arriba a estudiar el canvi de les societats.

2. Els avatars que estudia la història són polítics, econòmics, socials o culturals, tot i que la majoria són transversals.

3. Els blocs d'anàlisi que poden generar matèria històrica de cada part són diversos. N'hi ha d'essencials com les institucions, els recursos i la ubicació, el treball, l'hàbitat, la cultura en les seves manifestacions, els conflictes socials...

4. I n'hi ha de complementaris adjunts, més abstractes com el poder, la tecnologia que deriva en l'industrialisme, els moments de canvis socials, els processos electorals que suposen transformacions, els conflictes en format de guerres i migracions de persones...

5. Per activar l'anàlisi de la ciència històrica, una bona guia és seguir el mètode científic consistent a plantejar preguntes/hipòtesis, a cercar o localitzar dades, a analitzar objectivament les dades obtingudes i a deduir possibles inferències.

6. Per a una bona visualització del mètode científic, cal localitzar i interpretar fonts: lectura de documents diversos —rebuts, cròniques, diaris personals—; saber llegir mapes; interpretar quadres, localitzar artefactes; comprendre les narracions de testimonis oculars, el treball de fotografies. La història relaciona sempre diverses fonts.

7. El document dóna pistes i permet formular-hi preguntes. Saber fer preguntes pertinents a la recerca de respostes és bàsic per generar saber: quina importància té?, amb quina altra evidència es podrà agrupar?, quines hipòtesis es podran formular a partir de l'evidència?, es treuen conclusions per acceptar-la?

8. El saber acumulat al llarg del temps, afegit a la interpretació a la llum de nous documents, genera un saber més profund dels homes i les dones d'un territori. La història aporta un saber millor de les persones i les seves circumstàncies, en honor d'un futur millor.

2. La història i la societat

a) Què aporta la història a l'estudi de la societat

La història és una peça de l'engranatge per entendre com ha actuat la societat en diversos períodes del passat davant dels fenòmens que li ha tocat viure i com ha reaccionat. En aquesta perspectiva, la història és una ciència social que busca la interpretació dels fets, fent-ne una anàlisi micro per observar-ne com s'han desenvolupat els distints fenòmens en un territori concret i alhora macro per veure'n l'amplitud.

La finalitat essencial de la història és detectar analíticament el comportament de les persones davant un fenomen o esdeveniment, no solament en l'aspecte individual, sinó com a grup. Li interessa dilucidar tot el procés: com s'ha presentat el fet o conflicte, quines alternatives s'han agafat per solucionar-lo i veure'n la resolució o les resolucions.

La història no és una ciència exacta i, com a tal, requereix molts aspectes singulars per determinar les causes del procés. A més, cal comptar que, com que és un procés social, hi entra l'individu com a tal però també l'agrupament social. Per analitzar el fenomen, sovint s'ha de fer una dissecció dels problemes per resoldre, i per aquesta raó es basa en l'ajuda i les aportacions d'altres ciències socials afins que li aporten punts de vista complementaris.

b) Què ha d'aportar la història als alumnes de primària

La història ha d'aportar als alumnes de primària la consecució d'unes finalitats generals, que podríem qualificar com de *metes*. Passen per una capacitació tant individual com del grup, ja que s'entén la història com un procés personal i social. Així, entre les metes, caldria tenir present:

- desenvolupar un interès pel passat;
- comprendre els valors de la nostra societat;
- aprendre sobre les situacions i esdeveniments del seu país i, per extensió, del món;
- desenvolupar un coneixement sobre la cronologia;
- comprendre les diferències entre el passat i el present, entenent que la gent d'altres èpoques i llocs pot haver tingut valors i actituds diferents de les nostres;
- comprendre la procedència i naturalesa de les dades abans de fer-ne una anàlisi;
- distingir entre un fet històric d'una conseqüència que en pot resultar;
- buscar explicacions per entendre els canvis;
- comprendre que els successos tenen una multiplicitat de causes;
- estimular la comprensió dels processos de canvi i continuïtat;
- desenvolupar la perspicàcia per saber trobar valoracions del passat basades en la informació;
- desenvolupar actituds i valors del tipus de respecte per les evidències i per la tolerància d'una varietat d'opinions.

c) Què haurien de saber d'història els alumnes d'educació primària

Als 7 anys, aproximadament:

- començar a comprendre que ells viuen i formen part d'un país, una comunitat i un món;
- desenvolupar la comprensió del seu passat i el de les seves famílies;
- comprendre els conceptes de passat, present i futur;
- disposar d'objectes o imatges que presentin trets històrics particulars en una seqüència d'abans o després, i donar raons de la seva resposta;
- començar a distingir entre mites i llegendes sobre el passat, enfront de successos i fets reals;
- fer servir un vocabulari bàsic relatiu al temps, que faci servir expressions com *ara, fa molt de temps, abans* i *després;*
- utilitzar la imaginació i les dades per descriure com era la vida en èpoques passades.

Als 11-12 anys, aproximadament, haurien de ser capaços de:

- demostrar que saben d'alguns successos essencials de la història local, nacional, estatal i mundial, en un context cronològic curt i ampli;
- demostrar que tenen certa comprensió del desenvolupament de la societat catalana i d'altres societats en períodes llargs;
- demostrar que són capaços d'entendre la complexitat de la història en avenços tecnològics o científics del passat, de la mateixa manera que sobre l'evolució social i política;
- desenvolupar la comprensió de parts de la història local i saber encaixar-la amb temes d'història més amplis;
- entendre que les creences, valors i actituds de la gent del nostre país s'han desenvolupat a partir d'experiències passades;
- activar la consciència que altres societats han tingut i tenen creences, valors i actituds diferents de la nostra;
- comprendre que les dades sobre el passat tenen més d'una interpretació i que cal preguntar-se sobre més d'una per agafar la pròpia;
- fer servir convencions cronològiques de manera adequada;
- utilitzar fons primàries i secundàries per donar suport a interpretacions de successos històrics;
- fer reconstruccions imaginàries de situacions passades que estiguin d'acord amb les dades disponibles;
- realitzar connexions causals simples, especialment aquelles que impliquin personatges històrics i les seves accions;
- reconèixer semblances i diferències entre el passat i el present immediat.

3. Proposta d'actuacions perquè els tres cicles de primària comprenguin i treballin la història

La història requereix procediments actius per resoldre les preguntes. No és una ciència que solament s'aprengui llegint o contestant un qüestionari, sinó que hi intervé una part activa, per comprendre la cronologia, la representació icònica del temps i del temps històric, per esbrinar la causalitat històrica, per comprendre l'empatia, per treballar les fonts d'informació directes i indirectes, per utilitzar el vocabulari històric, etc. Heus aquí la proposta següent, seguint l'aportació publicada per F. X. Hernández i C. Trepat, professors de la Universitat de Barcelona.

	Cicle INICIAL	Cicle MITJÀ	Cicle SUPERIOR
Categories i nocions temporals	- Col·locar en successió correcta imatges referents a fets o accions de la vida quotidiana. Ordenar-les de principi a fi i del final al principi (reversibilitat). - Constatar diferents tipus d'accions o fenòmens que transcorren en un mateix temps (simultaneïtat). - Detectar elements de canvi a partir de l'anàlisi de les transformacions de la pròpia persona i de l'entorn social i natural. - Detectar aspectes de continuïtat a partir de l'observació de l'entorn social i natural de la pròpia persona.	- Situar en successió correcta sèries d'imatges o objectes senzills segons la seva antiguitat o ordre cronològic. - Detectar aspectes de canvi a partir de l'observació de l'evolució de determinats objectes o artefactes a través del temps. - Ordenar de manera més o menys intuïtiva imatges referents a diversos períodes de la història. - Detectar la convivència en el present (simultaneïtat) d'objectes o artefactes de procedències espacials o temporals molt diverses. - Analitzar objectes, jocs, costums, expressions (paraules, refranys…), accions que denoten una continuïtat o pocs canvis a través del temps. - Situar en successió correcta les diferents fases que caracteritzen l'elaboració o manufactura d'un determinat producte bàsic (pa, tela…). - Associar diferents fenòmens amb la seva duració. Distingir fenòmens que transcorren en un temps curt d'altres que transcorren en un temps llarg.	- Situar en successió correcta situacions o elements relacionats amb la història de la humanitat en els aspectes més concrets i menys abstractes. Evolució de l'habitatge, del vestit, dels transports, de la utilització de l'energia… - Detectar elements del passat en el present de la nostra vida quotidiana (llengua, expressions, costums, artefactes…). - Situar en successió correcta diferents fets emblemàtics de la història local, comarcal i nacional, i relacionar-los amb fenòmens històrics més generals. - Distingir diferents tipus de duracions històriques: factuals, conjunturals, estructurals (curta duració, mitja duració, llarga duració).
Cronologia, instruments i codis per mesurar el temps i el temps històric	- Associar les variacions i ritmes naturals amb unitats de referència temporals: dia, nit, estacions… - Assumir el concepte de setmana tipificat a partir de referències socials i culturals. - Iniciar-se en la lectura del rellotge com a màquina per mesurar petites unitats de temps. - Assumir el concepte d'any a partir de referents socioculturals (festes, aniversaris, vacances…) i naturals (successió d'estacions). - Iniciar-se en el concepte de mes a partir de l'ús de calendaris. - Iniciar l'ús del calendari. - Conèixer el nombre i aproximadament la magnitud de diferents unitats temporals: minut, hora, dia, setmana, mes, estació, any. Saber el mes i l'any en què es viu.	- Dominar perfectament la lectura del rellotge i del calendari. - Coordinar i jerarquitzar correctament les diferents unitats temporals. - Saber que el naixement de Jesucrist és el punt de referència a partir del qual comptem els anys. - Iniciar-se en l'ús dels termes *abans de Crist* i *després de Crist*. - Assumir el concepte de generació. - Assumir el concepte de segle com a unitat de mesura de temps històric. - Saber la denominació, ordre i successió de les grans etapes convencionals que divideixen la història. - Associar iconografia diversa amb l'etapa històrica que correspon. - Detectar anacronismes flagrants en situacions i imatges. - Elaborar cronologies sobre la història de la persona mateix o de la família.	- Utilitzar els números romans per designar els diferents segles. - Situar dates correctament en el segle al qual corresponen. - Conèixer perfectament la denominació i duració de les grans etapes convencionals de la història de la humanitat. Distingir els subperíodes més importants en cada una de les etapes. - Percebre les diferents magnituds de les grans etapes de la història. - Elaborar cronologies precises d'història local o nacional distingint diversos subapartats. - Conèixer punts de referència a partir dels quals operen els calendaris d'altres cultures. - Ubicar correctament fets, persones o situacions emblemàtiques de la història nacional en una cronologia.

Representació icònica del temps i del temps històric	- Confeccionar línies de temps senzilles (usant símbols convencionals) per evocar les activitats desenvolupades al llarg del dia o de la setmana. - Confeccionar gràfics en els quals les diverses unitats temporals tinguin una correspondència amb magnituds lineals o volumètriques diverses. - Confeccionar línies de temps senzilles referents a la vida de la persona mateix o de les persones properes. - Confeccionar arbres genealògics (carta de parentiu) senzills.	- Confeccionar línies de temps referents a la vida d'una persona i a les seves activitats. - Confeccionar línies de temps que reflecteixen la història dels últims temps de la localitat. - Confeccionar línies de temps referides a la història de la família formant arbres genealògics complexos. - Correlacionar en l'espai (línies de temps) personatges de la família amb instruments, artefactes, paisatges o successos de la seva època. - Confeccionar línies de temps respecte a l'evolució d'un objecte, artefacte o procés. - Situar en una línia de temps alguns fets bàsics sobre la història nacional. - Confeccionar línies de temps utilitzant segles i fer-hi constar punts de referència (abans de Crist, després de Crist).	- Confeccionar línies de temps sobre la duració dels diferents períodes de la història de la humanitat. - Confeccionar línies de temps sobre aspectes monogràfics diversos (personatges, invents, pobles, etc.). - Interpretar la informació bàsica de sèries de plans que mostrin l'evolució del centre urbà d'una ciutat. - Interpretar la informació bàsica de mapes històrics a petita i mitjana escala.
Relacions de causa-efecte. Causalitat històrica	- Establir relacions de causa-efecte en situacions o fets de la vida quotidiana, relacionats amb persones o coses. - Establir relacions lògiques de causa-efecte a partir de l'entorn social i cultural. - Reconstruir i explicar fenòmens senzills. - Prevenir situacions de futur immediat en accions o situacions de la vida quotidiana.	- Establir relacions de causa-efecte històriques a partir d'algun descobriment, invent, canvi tecnològic o evolució d'un determinat artefacte. -Intuir com un descobriment aparentment senzill (aspirina, màquina de vapor, vacunes, etc.) pot afectar la vida quotidiana de milers de persones. - Anticipar possibles realitats de futur a partir de l'evolució d'algun artefacte, costum, actitud, de present.	- Establir relacions de causa-efecte a partir de l'estudi de poques variables relacionades amb fets històrics factuals, o bé relacionades amb fets conjunturals o estructurals que siguin relativament senzills i generals. - Detectar les principals causes que poden incidir en un fet històric i fixar algunes de les principals conseqüències que tal fet comportà. Tractar de distingir entre causes immediates i causes llunyanes.
Empatia històrica	- Explicar, dibuixar o escriure, sobre les sensacions que experimenten persones i animals, en determinades circumstàncies.	- Imaginar, reconstruir situacions senzilles del passat i explicar emocions-sensacions dels personatges. - Imaginar, evocar accions i sensacions a partir de l'ús de diferents estris, processos o costums d'altres temps.	- Realitzar reconstruccions històriques imaginàries que no siguin anacròniques. - Aproximar-se als punts de vista i mòbils de persones d'altres temps. - Identificar i comprendre (no necessàriament justificar) punts de vista de personatges històrics prescindint de la simpatia o antipatia respecte a les seves posicions.

Fonts, documents i testimonis històrics. Fonts d'informació directes (primàries)	- Observar estris i objectes antics, identificar-ne algunes de les utilitats, qualitats o el funcionament. - Escoltar testimonis de persones d'edat a propòsit de com i de quina manera es vivia en altres temps. - Observar i conèixer algun edifici antic de la localitat. - Classificar diferents tipus d'objectes que subministren informació sobre la vida pròpia o sobre la història recent de la família, saber sobre quins aspectes ens proporcionen informació.	- Classificar diferents tipus d'objectes o artefactes antics (monedes, eines, vestits, trastos…) segons el tipus d'informació que ens proporcionen sobre el passat. - Conèixer algun edifici, conjunt arqueològic o resta de material emblemàtic de la localitat, identificar usos i funcions.	- Classificar diferents tipus de fonts materials: estàtues, monedes, edificis, estris… Explicar sobre quins aspectes de la vida en el passat ens donen informació (econòmica, tecnològica, cultural, quotidiana, etc.). - Construir algun objecte del passat o evocar algun procés a partir de la utilització de la tecnologia de l'època corresponent. - Reconèixer alguns elements o aspectes històrics presents en un paisatge rural o urbà. - Fer preguntes a persones que hagin sigut testimoni d'un determinat fet o situació històrica que sigui d'interès.
Fonts, documents i testimonis històrics. Fonts d'informació indirectes (secundàries) de primers tipus (personals i familiars)	- Conèixer alguns documents que informin sobre la vida pròpia o sobre la vida de la família en diferents temps. - Observar fotografies (vídeos) referents a la persona mateix o fotografies antigues referents a la família.	- Observar fotografies sobre aspectes de la vida quotidiana, paisatges, referides al barri o a la població. Explicitar sobre què ens donen informació. - Visualitzar documentació d'altres temps i contrastar-la amb l'actual (diaris, factures, anuncis, documentals, etc.).	- Analitzar textos senzills d'autors o institucions d'altres temps. Identificar els aspectes sobre els quals ens donen informació. Treballar preferentment sobre textos d'història local o nacional. - Analitzar fotografies, gravats, mapes, d'altres èpoques amb el fi d'extreure informació. - Detectar diferents elements històrics a partir de l'anàlisi de fotografies aèries. - Reconèixer el valor dels documentals com a font d'informació històrica.
Fonts, documents i testimonis històrics. Fonts d'informació indirectes (secundàries) de segon tipus	- Llegir, escoltar llegendes, contes o narracions senzilles contextualitzades en el passat o en situacions històriques. - Visualitzar pel·lícules o dibuixos animats sobre diferents escenaris temporals, identificar situacions i personatges. - Manejar llibres de divulgació històrica molt senzills.	- Consultar i llegir llibres de divulgació històrica i llibres de text en els apartats històrics. - Veure pel·lícules infantils contextualitzades en diversos períodes històrics.	- Consultar llibres de divulgació i difusió històrica cada vegada més complexos. - Iniciar-se en la consulta de llibres de síntesi o monografies sobre determinats aspectes històrics. - Iniciar-se en la lectura o consulta de biografies de personatges històrics. - Iniciar-se en la interpretació de documentació diversa, estadístiques, quadres de síntesi, que ens informin sobre un determinat aspecte històric. - Visualitzar pel·lícules contextualitzades en algun fet històric rellevant o que tractin amb prou rigor determinats períodes històrics.

Fonts, documents, testimonis històrics. Correlació de diferents fonts d'informació	- Visitar algun museu d'història de la localitat o, si no n'hi ha, algun lloc emblemàtic pel seu contingut històric.	- Treballar sobre algun museu d'història o algun lloc emblemàtic de la localitat. - Aproximar l'estudi d'algun edifici o lloc significatiu de la localitat aportant o integrant diferents tipus de fonts d'informació.	- Aproximar-se a algun fet o període de la història nacional i integrar la informació subministrada per diferents tipus de fonts. - Correlacionar diferents tipus de fonts i documents per aproximar l'estudi d'un tema. - Classificar amb seguretat diferents tipus de fonts segons les informacions històriques que ens aporten.
Adquisició i ús de vocabulari històric	- Adquirir i utilitzar correctament un vocabulari referent a diferents dimensions temporals (de successió, ordre, distància en el temps, simultaneïtat: *després*, *durant*, *mentrestant*, *fa temps*, *llavors*, etc.). - Conèixer termes senzills usats habitualment en narracions, contes, històries, referits al passat: *cavaller*, *castell*, *torre*, *príncep*, *princesa*, *estendard*, *palau*, *llenyataire*, *cabana*, etc.	- Adquirir i utilitzar termes referits a personatges o situacions amb major contingut històric: *marquès*, *emperador*, *bisbe*, *conquesta*, *domini*, *esclau*, *serf*, etc. - Adquirir i utilitzar termes referents a elements vinculats a la vida quotidiana (tècnica, energia) considerats en una perspectiva històrica: *molí*, *locomotora de vapor*, *diligència*, *carruatge*, *muralla*, *llàntia*, etc. - Adquirir i utilitzar termes relacionats amb la història: *arqueologia*, *excavació*, *museu*, *monument*, etc.	- Adquirir i utilitzar termes històrics que suposen una certa abstracció: *llei*, *súbdit*, *parlament*, *revolució*, *progrés*, *república*, *dictadura*, *monarquia*, etc. - Enriquir el vocabulari històric referent a aspectes de la vida quotidiana, tecnologia, energia, costums, urbanisme: *àmfora*, *galera*, *galió*, *premsa*, *vacuna*, *farga*, *convent*, *monestir*, *catedral*, *mesquita*, *salaó*, *motor d'explosió*, etc. - Enriquir el vocabulari referit a termes històrics: *cronologia*, *paleolític*, *clàssic*, *medieval*, *feudal*, *renaixentista*, *neoclàssic*, etc.

Bibliografia

Andina, M. A.; Santa María, G. A. (1986). *Aprendiendo de las Ciencias Sociales*. Buenos Aires: El Ateneo.

Gross, R. E., *et alii* (1983). *Ciencias Sociales. Programas actualizados de enseñanza*. Mèxic: Editorial Limusa.

Hernández Cardona, F. X.; Trepat Carbonell, C. (1991). "Procedimientos en Historia", *Cuadernos de Pedagogía* 193. Barcelona.

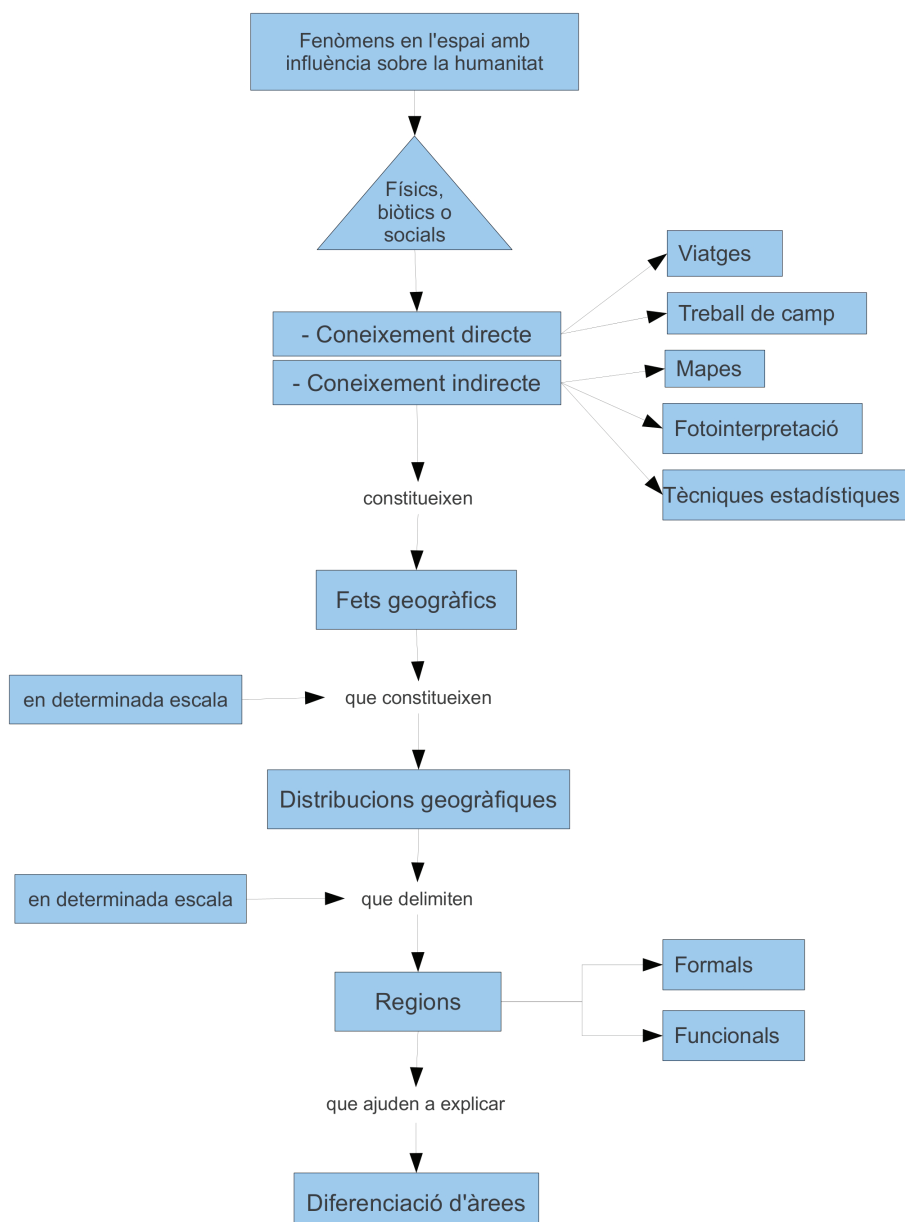
Pluckrose, H. (1993). *Enseñanza y aprendizaje de la historia*. Madrid: Ediciones Morata / Ministerio de Educación y Ciencia.

Geografia

Josep Maria Pons

1. Geografia

a) Què s'ha d'entendre per geografia

b) L'estructura de la geografia

1. La geografia estudia fenòmens en l'espai que tenen influències sobre les persones i el medi en què viuen.
2. Els fenòmens analitzats poden ser físics, biòtics o socials. Els seus efectes produeixen semblances i diferències en el territori i en l'assentament de les persones.
3. Cal establir estratègies per estudiar aquests fenòmens. El coneixement pot ser directe, si estudiem els fenòmens sense intermediaris mitjançant observacions de camp o viatges, o pot ser indirecte, si els estudiem mitjançant mapes, tècniques estadístiques o la fotointerpretació.
4. Aquests coneixements constitueixen fets geogràfics, objecte d'estudi per part de la geografia en la mesura que ocorren en espais determinats.
5. Quan analitzem aquests fets geogràfics en l'espai, sigui en una escala més gran o més petita, detectem determinades distribucions geogràfiques i albirem possibles problemes de la humanitat.
6. Aquestes distribucions geogràfiques de certs fenòmens, estudiades en una determinada escala, ens permeten delimitar l'existència de regions.
7. Les regions són formals si són de caràcter estàtic, si tenen una homogeneïtat en tot el territori en funció de criteris com el relleu o el clima, per exemple.
8. Les regions són funcionals si són de caràcter dinàmic, si es basen en relacions funcionals humanes: es mantenen vinculades a un lloc central on es concentren determinades activitats (per exemple, a partir de fluxos econòmics o influència dels mitjans de comunicació).
9. La delimitació de regions geogràfiques permet explicar la diferenciació d'àrees espacials en funció de diversos criteris, i així aconseguir l'objectiu de la geografia: l'estudi científic de la distribució de fenòmens en l'espai en relació amb les persones.

2. La geografia i la societat

a) Què aporta la geografia a l'estudi de la societat

D'acord amb l'esquema anterior, basat en el presentat al llibre *Ciencias Sociales. Programas actualizados de enseñanza*, l'objecte central de l'anàlisi científica de la geografia és l'espai i la distribució de les persones en aquest context. A partir d'aquesta premissa, hem de constatar que té uns límits poc precisos amb altres ciències socials i que dins la disciplina de la geografia tradicionalment hi ha hagut una divisió molt clara entre *geografia física* (més centrada en la naturalesa i el medi ambient) i *geografia humana* (més centrada en els fenòmens socials).

Ara no ens interessa ressaltar aquestes diferències, sinó allò que tenen en comú i que dóna la gran utilitat a aquesta ciència: el domini de l'espai i de la seva representació.

Una societat desenvolupada necessita disposar d'aquests recursos per planificar el seu desenvolupament, conviure amb el seu entorn, fer un aprofitament adequat dels recursos naturals i, en definitiva, promoure el benestar dels ciutadans i de les generacions futures.

b) Què ha d'aportar la geografia als alumnes de primària

El currículum català d'educació primària afirma que els coneixements geogràfics han de permetre a l'alumnat percebre i conèixer els seus espais de vida, saber pensar i interpretar l'espai, saber actuar en l'espai, sobre l'espai i amb l'espai, saber expressar l'espai i saber expressar la dimensió espacial d'un problema. En definitiva, la geografia resulta essencial per atorgar als alumnes la capacitat de comprendre el món en què viuen i va molt més enllà de la memorització tradicional d'accidents geogràfics.

A partir d'aquesta primera constatació, tot desenvolupant el que està establert al currículum, els objectius específics de la geografia a educació primària són:

- situar-se en l'espai, orientar-s'hi i desplaçar-s'hi utilitzant l'observació, representacions gràfiques i brúixoles;
- identificar, localitzar i descriure les principals característiques d'un territori;
- utilitzar i realitzar plànols i mapes, imatges, croquis i esquemes, diagrames i gràfiques, observacions, enquestes i entrevistes;
- utilitzar adequadament fonts d'informació diverses per analitzar l'entorn;
- conèixer la diversitat de possibles paisatges i la influència que hi té la presència humana;
- dominar els diversos tipus d'assentament humà;
- conèixer els territoris per poder situar-hi les informacions a què té accés;
- conèixer l'organització de l'espai i les condicions de vida de les persones en els espais local, comarcal, català i espanyol, i també conèixer situacions rellevants d'altres llocs del món;
- percebre adequadament l'espai físic en què es desenvolupa la vida i les activitats humanes, en particular l'entorn més immediat;
- desenvolupar l'habilitat per interactuar amb l'entorn, detectar problemes i proposar accions de millora;
- donar-los eines de reflexió sobre la relació entre activitat humana, espai geogràfic i recursos naturals. Plantejar-se la relació entre progrés econòmic i social, d'una banda, i conservació dels recursos naturals, de l'altra.

c) Què haurien de saber de geografia els alumnes d'educació primària

Als 7 anys, aproximadament:

- orientar-se en un espai determinat;

- usar unes primeres referències de mesura objectives;
- dibuixar unes primeres representacions gràfiques d'espais reals;
- analitzar i comprendre elements bàsics del seu entorn, i distingir els elements humanitzats i els naturals;
- identificar alguns àmbits als quals pertany: escola, barri, localitat;
- valorar la importància de respectar i protegir el medi;
- resoldre una pregunta rellevant sobre algun aspecte de l'entorn i proposar respostes adequades.

Als 11-12 anys, aproximadament, haurien de ser capaços de:

- identificar i localitzar les principals unitats de relleu de Catalunya, d'Espanya i del món;
- utilitzar plànols, mapes i fotos aèries, a diferents escales. Localitzar-hi elements i saber orientar-se en l'entorn representat;
- interpretar els signes convencionals del plànols i mapes;
- calcular mesures i distàncies tot utilitzant diverses escales;
- elaborar plànols senzills i aprofitar-los per comprendre elements del territori;
- analitzar els elements naturals i antròpics que influeixen en la configuració del paisatge;
- moure's en l'entorn i resoldre problemes en què intervingui l'orientació i la mesura;
- distingir una tipologia variada de paisatges, analitzar-ne els components i la influència humana;
- valorar els elements que afecten la conservació de l'entorn, la necessitat de preservar la varietat paisatgística existent;
- identificar problemes socials rellevants relacionats amb l'espai, fer observacions, obtenir informació i proposar solucions.

3. Proposta d'actuacions perquè els tres cicles de primària comprenguin i treballin la geografia

Hem comprovat com la geografia és imprescindible per a una comprensió adequada de l'espai i, per tant, de la mateixa societat. Com a conseqüència de les reflexions anteriors, i a partir de l'esquema que va confeccionar Pilar Comes, la nostra proposta d'actuacions per als tres cicles d'educació primària es concreta en el quadre següent:

	Cicle INICIAL	Cicle MITJÀ	Cicle SUPERIOR
Concep-tualització espacial	- Ser conscient del lloc on es viu. - Prendre consciència de l'entorn geogràfic en què està ubicada la seva vida diària. - Conèixer els elements fonamentals que componen un paisatge: riu, platja, bosc, etc. Ser capaç de distingir els elements naturals i els humanitzats. - Aplicar els conceptes espacials assimilats a paisatges propers i coneguts. - Distingir mar i terres emergides en mapes i en un globus terraqüi. - Utilitzar primeres referències de mesura objectives: rajoles, cordes, etc. - Utilitzar simbologia per referir-se a determinats espais.	- Tenir consciència de la pertinença a un municipi, amb unes característiques espacials determinades. - Assimilar i utilitzar amb precisió conceptes més complexos, tant en l'àmbit urbà com pel que fa a formes de relleu i accidents geogràfics: barri/ciutat, muntanya/serralada, etc. - Observar i descriure diferents tipus de paisatge, amb la introducció d'una major complexitat: comunicacions, relleu, hidrografia, etc. - Comprendre les denominacions que utilitzem per a diferents àmbits territorials: municipi, comarca, Catalunya, Espanya, Europa, món. Progressar en la comprensió de la múltiple pertinença a aquests diversos àmbits. - Iniciar-se en la identificació de països a partir de referències com la bandera o la situació aproximada en un mapamundi. - Comprendre els punts cardinals. - Conèixer l'origen i la utilitat de la brúixola. - Relacionar els punts cardinals amb la direcció dels vents i la seva denominació.	- Identificar i localitzar les principals unitats de relleu de Catalunya, d'Espanya, d'Europa i del món. - Prendre consciència de la pertinença com a ciutadans, amb drets i deures, a diversos àmbits territorials. - Classificar paisatges o elements d'un paisatge a partir de diversos criteris: tipus d'agricultura, densitat de població, usos industrials, etc. - Augmentar la precisió en l'ús del vocabulari geogràfic: *conca hidrogràfica*, *xarxa de comunicacions*, etc. - Conèixer els trets identificadors de la geografia del país i ser conscient de la seva diversitat. - Conèixer els trets identificadors de la geografia de diferents territoris del planeta. - Comprendre les coordenades geogràfiques: meridians i paral·lels. - Conèixer els procediments necessaris per confeccionar un mapa. - Saber la història de l'exploració del nostre planeta. - Relacionar la realitat ambiental d'un territori amb l'acció humana.
Orientació	- Bellugar-se en un espai determinat d'acord amb les indicacions *davant/darrere*, *prop/lluny*, *a dalt/a baix*, *esquerra/dreta*. - Donar ordres a d'altres persones per tal que segueixin un determinat recorregut tot utilitzant els conceptes de *davant/darrere*, *prop/lluny*, *a dalt/a baix*, *esquerra/dreta*. - Relacionar llocs triats pels alumnes amb la seva ubicació en un mapa i amb imatges trobades en publicitat, segells, fulletons, etc. - Utilitzar el globus terraqüi per trobar països i ciutats.	- Utilitzar plànols i mapes per orientar-se i situar determinats elements. - Ser capaç d'utilitzar els punts cardinals per a l'orientació espacial. - Utilitzar la brúixola per orientar-se. - Donar orientacions, amb un ús precís del vocabulari, i comprendre aquestes orientacions per arribar a un determinat lloc. Exercicis a l'exterior de l'aula. - Comparar representacions cartogràfiques a escala gran amb la realitat que representen, i ser competent per orientar-se. - Resoldre problemes d'orientació en contextos imaginats o reals. - Utilitzar un atles i un globus terraqüi per aprendre a ubicar referències geogràfiques fonamentals. Memoritzar topònims bàsics.	- Utilitzar brúixoles i mapes per realitzar recorreguts i resoldre altres problemes d'orientació en espais oberts no coneguts. - Proposar referències d'orientació sols a partir de l'observació d'un espai i comprovar-les posteriorment amb la brúixola. - Donar indicacions precises per arribar a un lloc determinat en espais oberts, tot utilitzant els punts cardinals i altres referències. - Resoldre problemes d'orientació espacial que exigeixin la interpretació adequada d'un mapa d'escala mitjana o petita. - Dominar adequadament l'atles i el globus terraqüi. - Pensar mentalment possibles rutes entre diferents punts i comprovar-les en atles i en globus terraqüis.

Mesura	- Calcular determinades distàncies reals amb mesures corporals (peus, mans, etc.) o d'altres (corda, rajola, etc.). - Establir comparacions d'alçades i distàncies a partir de la simple observació.	- Calcular distàncies a partir de representacions cartogràfiques a escala gran. - Resoldre problemes de mesures de distàncies en contextos imaginats o reals.	- Fer exercicis mentals d'ordenació d'espais geogràfics en funció de determinades magnituds. - Calcular superfícies reals a partir de la referència del càlcul de superfícies geomètriques. - Resoldre problemes de càlculs de distàncies i superfícies que exigeixin la interpretació adequada d'un mapa d'escala mitjana o petita.
Representació gràfica	- Dibuixar contorns d'objectes. - Dibuixar contorns sobre fotografies aèries d'escala gran. - Dibuixar i modelar (per exemple, amb plastilina) elements bàsics d'un paisatge real —com ara la classe— o descrit en alguna font literària/cinematogràfica/artística. - Imaginar espais inventats, descriure'ls i representar-los. - Construir elements simples per ajudar a representar la maqueta de la classe. - Dibuixar uns primers plànols d'espais reals i coneguts. - Reduir o ampliar un dibuix mitjançant l'ús d'una quadrícula.	- Representar de manera esquemàtica el contorn de Catalunya i Espanya. - Utilitzar representacions gràfiques (siluetes) per comparar les superfícies de diversos àmbits territorials com Catalunya, Espanya o Europa. - Representar gràficament la simbologia de la rosa dels vents. - Comprendre un mapa d'escala gran, la informació i la simbologia utilitzada. - Confeccionar un plànol molt senzill d'un entorn conegut. - Comprendre un planisferi i situar-s'hi. - Preparar la llegenda d'un mapa i utilitzar els símbols adequats. Triar uns elements o uns altres dels que apareixen en funció de la utilitat que es donarà al mapa. - Confeccionar una representació des d'una perspectiva aèria després d'haver observat un espai concret.	- Fer croquis sobre espais estudiats, adaptats a determinades temàtiques. - Saber utilitzar tota mena de mapes i plànols, i distingir-ne les funcions i utilitats. - Treballar sobre la informació d'un mapa i ser capaç de comprendre-la i explicar-la. - Comparar una fotografia aèria vertical amb un mapa, i reflexionar sobre els diversos elements que componen les dues representacions. - Conèixer i saber aplicar el llenguatge cartogràfic en representacions de l'espai. - Començar a utilitzar les coordenades geogràfiques: paral·lels i meridians en els globus terraqüis. - Conèixer els diversos tipus de projeccions cartogràfiques existents i els diversos planisferis que produeixen. Reflexionar sobre les implicacions polítiques de la qüestió. - Orientar-se i localitzar llocs determinats amb eines informàtiques. Ús del Google Earth.
Aplicació del pensament científic a la resolució de problemes	- Utilitzar uns primers rudiments de la metodologia científica per respondre qüestions relacionades amb la comprensió espacial.	- Ser capaç de plantejar un problema senzill de caràcter geogràfic, relacionat amb el seu entorn immediat, i resoldre'l amb l'ús adequat de conceptes bàsics i de fonts d'informació diverses.	- Identificar problemes socials rellevants relacionats amb l'espai geogràfic, i iniciar-se a resoldre les observacions pertinents, plantejar hipòtesis i possibles solucions, contrastar-les amb el coneixement disponible i presentar les conclusions obtingudes. - Dissenyar l'ús d'un determinat espai utilitzant totes les habilitats treballades en el cicle.

Bibliografia

Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya. Decret 142/2007, de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació primària, *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 4915, 29 de juny de 2007, p. 21822-21870.

Gross, R. E., *et alii* (1983). *Ciencias Sociales. Programas actualizados de enseñanza*. Mèxic: Editorial Limusa.

Hernàndez Cardona, F. X. (2007). *Didáctica de las ciencias sociales, geografía e historia*. Barcelona: Graó.

Prats, J. [coord.] (2011). *Geografía e historia. Complementos de formación disciplinar*. Barcelona: Graó.

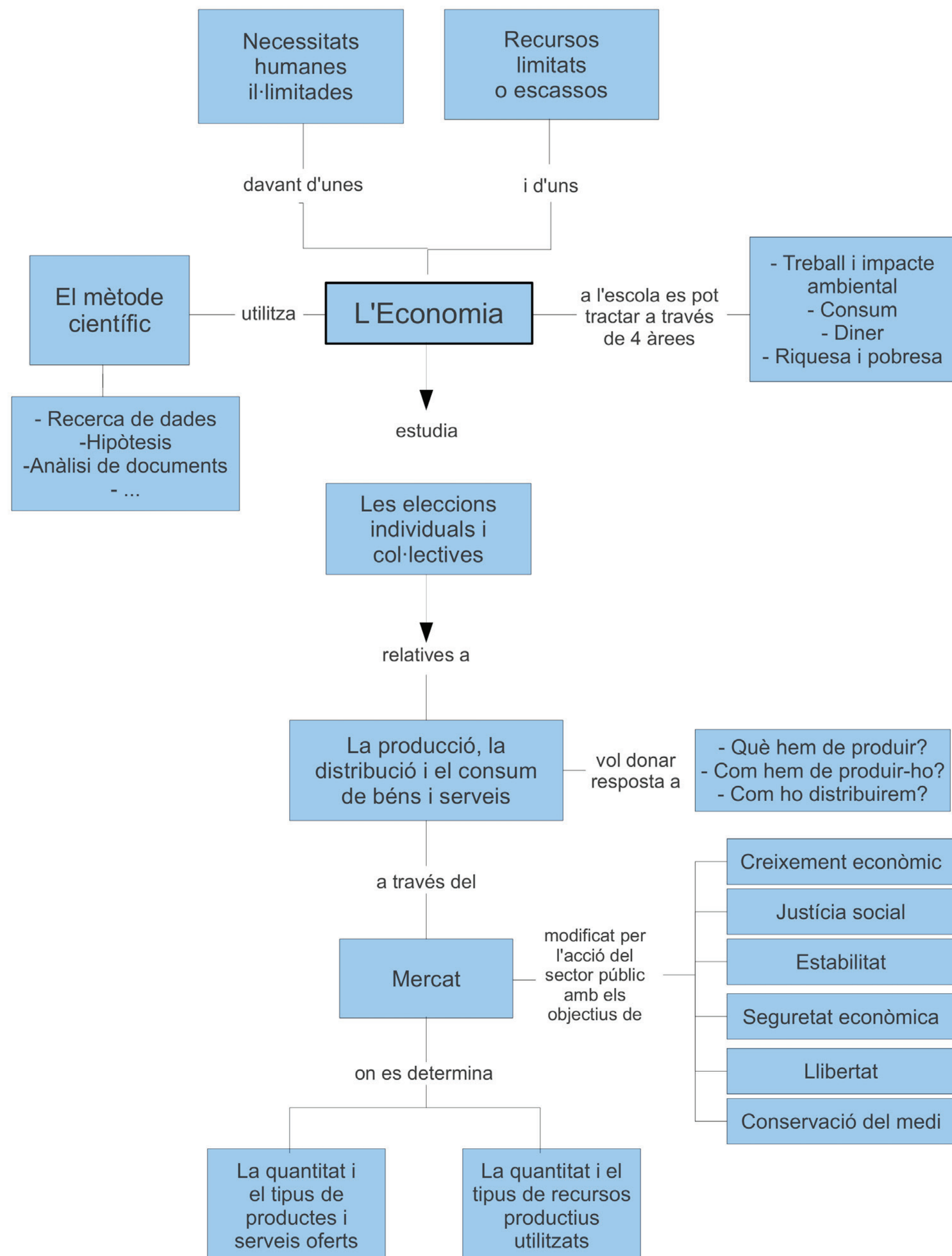
Trepat, C. A.; Comes, P. (1998). *El tiempo y el espacio en la didáctica de las ciencias sociales*. Barcelona: Graó.

Economia

Bernat Figuerola

1. Economia

a) Què s'ha d'entendre per economia

b) L'estructura de l'economia

1. El concepte d'escassetat és la idea essencial de l'economia, és a dir, que tota societat afronta un conflicte entre les necessitats il·limitades i els recursos limitats.
2. A causa de l'escassetat, l'home ha tractat de desenvolupar mètodes per produir més en menys temps i amb menys recursos productius.
3. L'individu realitza eleccions econòmiques en tant que treballador, consumidor i ciutadà.
4. L'economia intenta donar resposta a aquest conflicte responent a les preguntes què i com produir, com distribuir els béns i serveis, què i com consumir.
5. La societat es val del mercat amb la interacció de compradors i venedors per tal de determinar la quantitat i el tipus de productes i serveis oferts, i la quantitat i el tipus de recursos productius utilitzats.
6. Les decisions del mercat es modifiquen a causa de les polítiques públiques que el govern porta a terme per assegurar els objectius de l'estat del benestar.
7. Dins del marc escolar, l'economia pot ésser tractada a través de quatre grans àrees: treball i impacte ambiental, consum, diner, i riquesa i pobresa, i de les relacions que s'estableixen entre elles.
8. L'economia com a ciència social utilitza el mètode científic per donar resposta a totes les qüestions que planteja.

2. L'economia i la societat

a) Què aporta l'economia a l'estudi de la societat

A partir de les darreres crisis que han tingut lloc des dels anys setanta del segle xx, l'economia és un tema de debat diari en tots els mitjans de comunicació tant escrits com audiovisuals. D'aquesta manera posa de manifest la importància que té el seu estudi sobre tots els àmbits de la societat. Temes com l'atur, la borsa, el tancament d'empreses, l'emprenedoria, la pèrdua del poder adquisitiu, entre d'altres, s'han popularitzat. És per això que es fa indispensable abordar-ne l'estudi per entendre la nostra societat.

L'estudi de l'economia, com a ciència social preocupada per les activitats individuals i col·lectives dels diferents grups i institucions que conformen la societat, ens aporta les eines necessàries per conèixer i posar en valor el nostre àmbit més pròxim, sense perdre de vista que formem part d'un món molt més extens, múltiple i globalitzat. Ens permet també progressar en el total enteniment de la realitat social per fer nostres uns valors ètics com són la solidaritat i la justa distribució de la riquesa. A més, ens portarà a entendre quin és el funcionament econòmic de la societat i despertarà el nostre pensament crític per qüestionar les convencions socials. A través de l'anàlisi de qüestions

econòmiques adquirirem unes destreses encaminades a resoldre els problemes que ens planteja el dia a dia.

b) Què ha d'aportar l'economia als alumnes de primària

Adquirir uns coneixements econòmics bàsics afavoreix l'elaboració d'idees, destreses i valoracions molt necessàries per arribar a desenvolupar capacitats personals i socials. L'aprenentatge d'aquesta disciplina facilita que l'alumne ordeni els seus coneixements i els organitzi i li aporta els elements necessaris perquè, més endavant, durant la seva vida adulta, exerceixi com a treballador, ciutadà i consumidor, no solament amb responsabilitat, sinó també amb coneixement de causa i criteri propi.

Tant la necessitat de l'individu com la demanda que en fa la societat posaran les bases sobre les quals ha de descansar una veritable formació econòmica bàsica que ha de permetre als alumnes de primària arribar al coneixement i a la valoració del sistema econòmic. Així, és del tot inqüestionable que un alumne d'educació primària arribi a conèixer els aspectes elementals del món econòmic, és el que en podríem dir alfabetització econòmica.

Aquests coneixements els hem d'encaminar cap a:

- distingir els diferents sistemes econòmics i analitzar el que tenen de positiu i de no tan positiu;
- valorar el treball com a activitat per guanyar-se la vida i cobrir necessitats;
- conèixer el funcionament del mercat;
- qüestionar el consumisme provinent de necessitats creades artificialment i establir les diferències amb un consum responsable;
- conèixer les causes de les desigualtats econòmiques;
- estudiar la relació entre activitat econòmica i medi ambient;
- contextualitzar fets econòmics significatius;
- manifestar interès i curiositat per conèixer els grans problemes econòmics actuals;
- interpretar informacions econòmiques que apareixen en els mitjans de comunicació;
- desenvolupar una actitud d'anàlisi crítica.

c) Què haurien de saber d'economia els alumnes d'educació primària

Als 7 anys, aproximadament:

- conèixer el treball que realitzen les persones del seu entorn;
- comprendre els problemes que pateixen les persones properes que estan a l'atur o sense feina;

- conèixer els recursos naturals que ens ofereix la terra i com els utilitzem;
- distingir els factors de producció empresarial: primeres matèries, mà d'obra, maquinàries;
- saber quines són les activitats econòmiques properes o llunyanes que es realitzen per extreure, fabricar i vendre uns determinats productes;
- comprendre desigualtats econòmiques: riquesa i pobresa;
- tenir un primer contacte amb el món dels diners: tipus i ús;
- apropar-nos al consum de les famílies: la cistella de la compra.

Als 11-12 anys, aproximadament, haurien de ser capaços de:

- conèixer els recursos naturals existents tant a la nostra localitat com a altres llocs;
- prendre consciència dels problemes de contaminació i sobreexplotació del sòl, de l'aire i de l'aigua;
- reflexionar sobre la mala distribució dels recursos: el problema de la fam;
- reconèixer les diferències entre els països desenvolupats i els subdesenvolupats;
- considerar les professions i la divisió del treball, el salari i l'atur;
- conèixer les activitats econòmiques i les empreses de la seva localitat i d'altres llocs;
- entendre tot allò relacionat amb el diner: història, utilitat, bancs i caixes, borsa i preus;
- conèixer l'economia domèstica: les necessitats primàries i secundàries, el consum de béns i serveis, les actituds enfront del consum, ingressos, pagaments i estalvi;
- reconèixer la influència dels mitjans de comunicació de massa en el consum: la publicitat;
- conèixer el paper de l'Estat en l'economia: l'administració pública.

3. Proposta d'actuacions perquè els tres cicles de primària comprenguin i treballin l'economia

L'estudi de l'economia a l'escola ens porta a seleccionar problemes propers als interessos dels alumnes i dels professors, els quals treballaran conjuntament en la recerca per tractar de conèixer, comprendre i, sempre que es pugui, aportar solucions.

Aquest tractament de l'economia basat en problemes ens condueix a plantejar els continguts educatius d'una altra manera, ja que s'entenen els objectes d'estudi com si fossin xarxes que relacionen els problemes científics amb els que es consideren importants, tant per part dels alumnes com dels professors i que estimulen la seva curiositat i

desig de recerca. L'anàlisi dels problemes significatius converteix demandes, necessitats i interrogants de la societat en l'element principal que estructura els continguts d'aprenentatge.

Aquests grans problemes articulen el coneixement econòmic que construeixen els alumnes al llarg de l'educació primària. Tots els objectes d'estudi que s'investiguen a classe no solament permeten aprenentatges concrets sobre una temàtica concreta, sinó que impulsen l'organització d'aquests problemes, i faciliten que l'alumne arribi a una idea pròpia interrelacionada del coneixement econòmic.

Aportem les propostes següents:

	CICLE INICIAL	CICLE MITJÀ	CICLE SUPERIOR
El mercat	- Identificar mercat com el lloc on es pot comprar menjar, roba i altres objectes. - Identificar els productes que es poden trobar a les parades del mercat. - Fer la simulació d'un mercat assignant un rol diferent a cada alumne.	- Reconèixer l'existència d'una cadena comercial formada per venedors que ofereixen els seus productes i serveis als consumidors que els compren. - Visitar el mercat de la ciutat i fer comparacions amb els supermercats.	- Comprendre els diferents tipus de mercat que existeixen segons els béns o serveis que ofereixen: mercaderies, treball, financer, de valors, etc. - Incorporar un nou vocabulari sobre termes econòmics.
El treball i l'atur	- Identificar el treball amb l'activitat que fan les persones. - Comprendre que les persones treballen per guanyar diners i per poder viure. - Potenciar la valoració de tot tipus de feina. - Entendre que tothom, home o dona, es pot dedicar a qualsevol feina. - Entendre que l'atur és el que li passa a una persona que perd la seva feina. - Explicar la professió d'algun familiar. - Fer un dibuix que representi una determinada professió.	- Establir la relació entre el treball que desenvolupa cada persona i la necessitat que té de guanyar un salari. - Potenciar actituds de respecte cap a totes les feines. - Comprendre que el treball de vegades és escàs, la qual cosa porta a situacions d'atur. - Conèixer que l'Estat garanteix als treballadors que estan a l'atur una prestació que permet cobrir les seves necessitats. - Saber que aquesta ajuda és limitada tant en el temps com en la quantitat. - Relacionar els tipus de professions amb els estudis que té la persona. - Conèixer que cada professió pot generar un nivell socioeconòmic diferent.	- Saber que la producció genera riquesa i que es reparteix desigualment entre l'empresa i el treballador. - Conèixer que l'atur té conseqüències en la vida de la persona. - Analitzar quins són els treballs usuals dels pares de la classe. - Conèixer que l'administració pública té un paper destacat per pal·liar l'atur mitjançant les polítiques actives i passives d'ocupació. - Associar la professió amb un grau determinat de responsabilitat i exigència. - Valorar críticament els prejudicis sexistes i xenòfobs. - Expressar sensibilitat i solidaritat davant la problemàtica dels treballadors i rebutjar les situacions socials injustes. - Fer una entrevista a una persona de l'entorn proper que estigui a l'atur. - Reflexionar sobre l'atur a través de les notícies aparegudes en diferents mitjans de comunicació. - Analitzar a través de gràfics les dades de l'atur.

Relacions de producció: producció, treball i empresa	- Relacionar la producció amb fer o fabricar alguna cosa. - Desenvolupar la idea que un segment de persones treballen per fabricar i produir coses. - Conèixer alguns dels processos que componen la cadena de producció. - Centrar l'atenció en l'extracció i comercialització dels recursos naturals. - Saber que la matèria és el producte de què estan fetes totes les coses. - Introduir quines són les activitats primàries, secundàries i terciàries del seu entorn. - Aportar un producte del sector primari i veure'n les característiques.	- Relacionar producció i beneficis. - Conèixer quin tipus de producció es realitza transformant els recursos naturals. - Comprendre el paper de la indústria a la vida quotidiana. - Comprendre els processos productius des de l'extracció i la fabricació fins al transport i comercialització de béns i serveis. - Conèixer que la matèria primera procedeix de l'agricultura, la ramaderia, els boscos, el subsòl, el mar… - Saber que els productes naturals es poden consumir directament o transformats. - Aprofundir en el coneixement de les activitats del sector primari, secundari i terciari i els principals treballs que generen. - Aportar productes dels sectors primari, secundari i terciari i destacar els elements diferenciadors.	- Comprendre que la humanitat ha passat per diferents etapes depenent dels modes de producció establerts. - Ampliar el concepte de producció com l'activitat per la qual els béns i serveis es transformen en uns altres que tenen una utilitat més gran per al consum i que depenen dels mitjans materials, humans i de capital. - Analitzar els processos que tenen lloc entre les fases del sistema productiu. - Entendre la cadena d'extracció, fabricació, distribució i comercialització de béns i serveis en un mercat organitzat i complex. - Vincular el concepte de professió amb el marc general de l'organització de l'empresa. - Relacionar la localització de les activitats econòmiques de caràcter industrial o comercial amb les matèries primeres. - Conèixer els problemes que ocasionen en el medi ambient els tipus d'activitat primària, secundària i terciària.
Relacions d'intercanvi: el consum i els diners	- Identificar el comerç com el lloc on es compren i venen els productes. - Relacionar el consum amb comprar coses que ens agraden o que ens fan falta per viure. - Conèixer que quan comprem en una botiga a canvi s'han de donar diners. - Confeccionar i analitzar una llista de la compra. - Aportar altres monedes i bitllets per fer veure que no tothom compra i ven amb l'euro.	- Conèixer l'ús de les coses necessàries per viure. - Conèixer el paper convencional del diner. - Considerar que el diner és el que ens permet intercanviar productes i serveis. - Saber que el diner també es pot comprar, vendre i deixar en préstec a través dels bancs. - Concebre el comerç com l'activitat per la qual les persones compren i venen serveis o productes. - Comparar la nostra moneda amb monedes d'altres països. - Considerar la utilitat i el valor de l'estalvi.	- Diferenciar el consum de béns del consum de serveis. - Saber que la publicitat dóna a conèixer productes per augmentar les vendes de les empreses i obtenir més beneficis. - Establir criteris perquè els alumnes siguin consumidors racionals i crítics. - Conèixer els diferents tipus de diner, segons el lloc i el temps: monedes, bitllets, targetes, xecs, accions… - Saber que els diners permeten el funcionament econòmic de les societats actuals. - Saber que han existit societats que no coneixien el diner. - Comprendre el mecanisme circular que s'estableix en el conjunt d'activitats de compravenda i lloguer de béns i serveis, que produeixen un benefici econòmic i permeten pagar les despeses que genera.

Els agents econòmics: les famílies, les empreses i l'administració pública	- Conèixer el rol econòmic de la família. - Destacar les funcions de l'Ajuntament. - Entendre que l'administració pública és l'encarregada que puguem tenir hospitals, col·legis, llum als carrers, mestres, policies, etc. - Saber que els pares paguen uns diners perquè funcionin els col·legis, els hospitals, l'enllumenat públic… - Comprendre l'empresa industrial com el lloc on es fabriquen productes que els nens i les nenes coneixen i consumeixen.	- Treballar el pressupost familiar: ingressos, despeses i estalvi. - Avançar cap a la idea que les administracions local, autonòmica i estatal estan formades per un conjunt de persones que s'encarreguen que els serveis públics funcionin bé. - Entendre que aquestes persones reben diners a través dels impostos, perquè puguin fer funcionar els serveis. - Comprendre que els impostos són els diners que paguen les famílies a l'administració pública per tenir cobertes les necessitats que ens afecten a tots: educació, sanitat, justícia, etc. - Comprendre l'objectiu bàsic de les empreses: el concepte de guanys. - Saber que l'empresa és la institució que produeix béns i serveis per vendre'ls amb la finalitat de guanyar diners per pagar els sous, les màquines i les matèries primeres.	- Saber que l'administració pública és la institució que s'encarrega de fer complir les lleis econòmiques d'un país. - Entendre que l'administració serveix per donar serveis públics, per legislar sobre aspectes empresarials i laborals. - Saber que els impostos són la quantitat de diners que les famílies i les empreses han de pagar a l'Estat per cobrir els serveis públics. - Diferenciar els tipus d'impostos: directes i indirectes. - Identificar l'empresa com l'organització que es dedica a produir béns i serveis, i classificar-ne la tipologia (extractiva, transformadora, comercial i de serveis). - A partir de l'economia en què s'està immers, debatre altres alternatives econòmiques més socials.
Origen de la desigualtat econòmica. Concepte de pobresa i riquesa	- Conèixer la divisió socioeconòmica de la societat: pobres i rics. - Definir la riquesa com l'abundància de béns i diners i la pobresa com no tenir el necessari per viure.	- Distingir entre països desenvolupats i subdesenvolupats. - Conèixer el conjunt de béns i serveis que una persona necessita per poder viure sense problemes. - Entendre riquesa i pobresa com conceptes que provenen de la noció de desigualtat que genera la societat entre les persones.	- Conèixer alguns indicadors de la riquesa d'un país (PIB, renda per càpita, etc.) i saber analitzar-los mitjançant gràfics. - Concebre l'estat del benestar com allò que l'Estat ofereix als ciutadans en serveis públics, treball i oportunitats suficients per garantir una vida digna. - Comprendre els factors que permeten o dificulten el desenvolupament de les persones o dels països per aconseguir l'estat del benestar. - Debatre diferents notícies aparegudes en els mitjans de comunicació sobre les problemàtiques dels països del tercer món.

Consum: ús i abús	- Enumerar les coses que una persona necessita per poder viure: menjar, vestit i habitatge. - Relacionar la publicitat com l'instrument per donar a conèixer les coses que es volen vendre. - Elaborar entre tots una llista dels productes que es consumeixen en un dia per veure'n la variabilitat. - Fer dos collages amb imatges de productes retallades d'una revista i classificar-les segons siguin de productes de primera necessitat o no.	- Reconèixer que les persones tenen necessitats bàsiques que són imprescindibles per viure i unes altres que són secundàries, i que es poden eliminar sense conseqüències greus. - Entendre la publicitat com l'activitat que permet donar a conèixer els productes als consumidors i que intenta convèncer-los que aquests productes són millors que uns altres. - Considerar els excessos que comet la publicitat i la idea de consumir sense límits. - Analitzar diversos anuncis publicitaris. - Debatre com es pot reduir la despesa familiar. - Gestionar un pressupost diari, familiar, imaginari, tenint en compte les despeses. - Visualitzar anuncis publicitaris i destacar-ne les característiques.	- Comprendre que totes les persones volen cobrir les seves necessitats bàsiques i també unes altres que permetin gaudir de més qualitat de vida. - Saber quin paper juga la publicitat en la creació de noves necessitats per augmentar el consum. - Reflexionar sobre la quantitat de necessitats supèrflues que pateixen les societats del primer món. - Conèixer i valorar críticament el conjunt de tècniques que s'utilitzen per anunciar un producte o servei, amb la finalitat d'aconseguir vendre més a través de l'anàlisi de diversos anuncis publicitaris. - Proposar alternatives personals al consum desorbitat. - Criticar els comportaments consumistes que la publicitat tracta d'inculcar. - Debatre sobre la compra per Internet: avantatges i inconvenients.
Relació entre les activitats econòmiques i el medi: contaminació i problema ambiental	- Saber que els recursos naturals són els béns que ofereix la natura. - Relacionar la contaminació amb el seu origen humà i fabril. - Visualitzar la pol·lució produïda pels fums industrials. - Valorar la conservació del medi ambient per a la vida. - Explicar la contaminació a través de contes infantils i imatges. - Expressar la contaminació mitjançant dibuixos.	- Conèixer la varietat de recursos naturals existents, els tipus d'activitats econòmiques que possibiliten i també les seves limitacions i valor, a fi de no malgastar-los. - Comprendre l'efecte perjudicial que es produeix a la natura quan es llencen residus sòlids, líquids o gasosos produïts per les activitats econòmiques. - Diferenciar els residus segons l'origen domèstic o industrial. - Entendre que l'explotació dels recursos pot arribar a ser abusiva i inadequada. - Saber que la transformació dels recursos naturals en béns i serveis provoca moltes vegades impactes en el medi ambient. - Visualitzar algun documental sobre la problemàtica mediambiental.	- Associar els recursos amb el conjunt de mitjans de la natura que l'home utilitza per obtenir beneficis i satisfer necessitats. - Entendre que cap Estat, en nom del benestar, no hauria de posar en perill els recursos naturals. - Analitzar les difícils condicions dels recursos del planeta a causa d'explotacions abusives i malbaratament que porten inevitablement a la contaminació o fins i tot que s'exhaureixin molts d'aquests recursos. - Establir relacions entre producció, modes de producció i repercussions ambientals. - Conèixer que la utilització il·limitada dels recursos naturals per a la producció produeix impactes en el medi ambient d'efectes imprevisibles. - Incidir en l'acció produïda per l'home quan emmagatzema residus tòxics que poden alterar el medi ambient. - Saber d'entitats que treballen per solucionar problemes relacionats amb la defensa i conservació del medi. - Plantejar un problema mediambiental proper i mirar de participar en la solució.
El reciclatge de residus	- Entendre que reciclar és tornar a fer servir una cosa que ja ha tingut un ús. - Ser capaç de classificar els residus (paper, vidre, orgànic, etc.) i dir a quin contenidor van.	- Prendre consciència que reciclar és recollir les matèries i productes que ja s'han fet servir per sotmetre'ls a processos perquè es puguin tornar a utilitzar. - Proposar actuacions amb vista a reciclar objectes d'ús quotidià.	- Comprendre i assumir la necessitat de reutilitzar i no malbaratar els recursos naturals, tant a escala domèstica com industrial, ja que són limitats i molt valuosos. - Visitar una planta de tractament de residus.

Bibliografia

Gross, R. E., *et alii* (1983). *Ciencias Sociales. Programas actualizados de enseñanza*. Mèxic: Editorial Limusa.

Travé, G. (1998). *La investigación en didáctica de las ciencias sociales. Perspectivas y aportaciones desde la enseñanza y el aprendizaje de las nociones económicas*. Huelva: Universidad de Huelva.

— (1999). *La economía y su didáctica en la educación obligatoria*. Sevilla: Díada Editora.

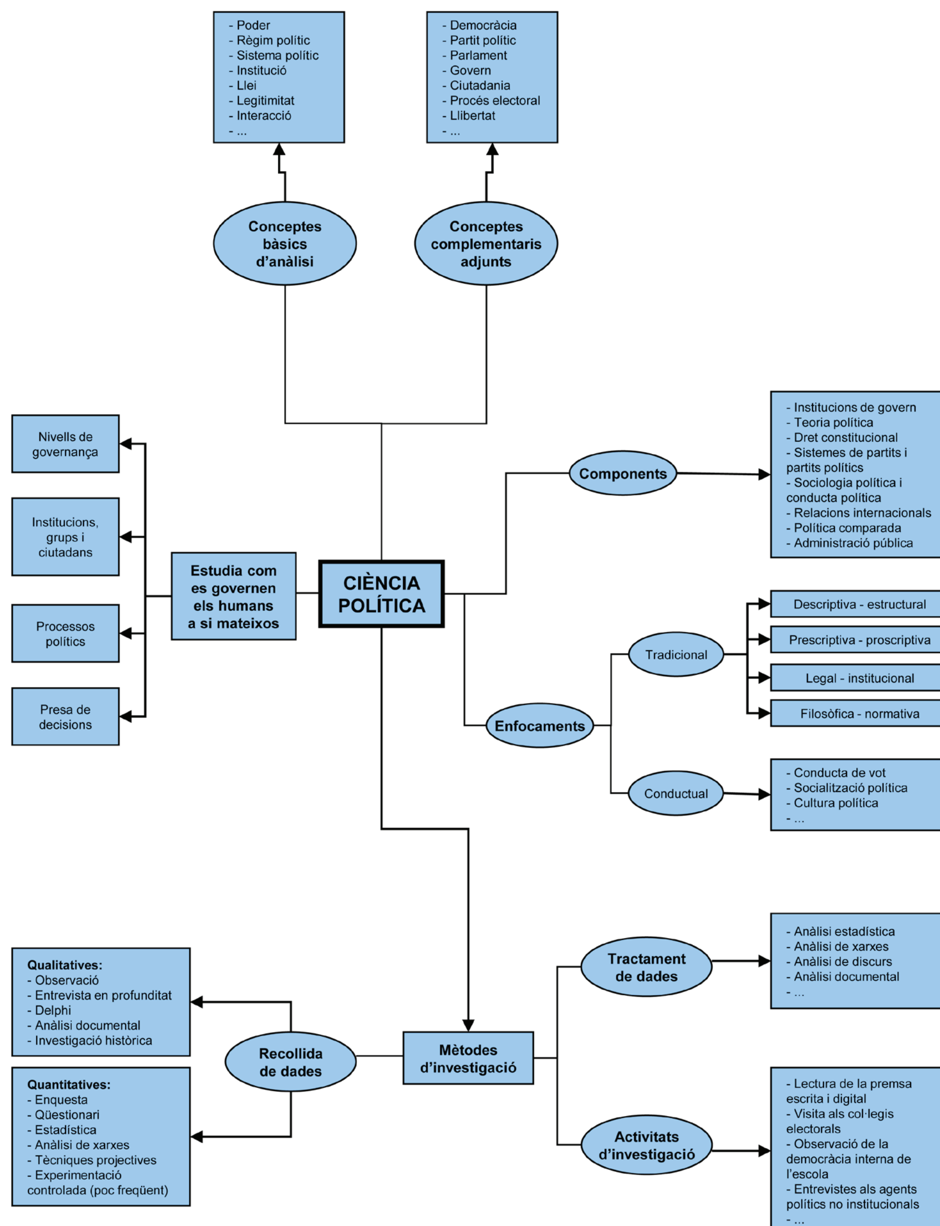
— (2006). *Proyecto curricular investigando nuestro mundo (6-12). Investigando las actividades económicas*. Sevilla: Díada Editora.

Ciència política

Jordi Gavaldà

1. Ciència política

a) Què s'ha d'entendre per ciència política

b) L'estructura de la ciència política

1. La ciència política té com a objecte d'estudi la manera com es governen els éssers humans a si mateixos, és a dir, com gestionen les institucions o grups socials creats per organitzar-se col·lectivament.

2. Les grans temàtiques que estudia la ciència política són els diversos nivells de governança del que és públic; les interrelacions organitzatives entre institucions, grups i ciutadans; els processos polítics de diversa mena i els procediments de presa de decisions col·lectives, entre d'altres. Dins de cada tema hi ha molts altres subtemes que abracen àrees d'estudi més específiques.

3. Tots aquests temes i subtemes lligats a la ciència política van íntimament relacionats amb diversos conceptes bàsics per estudiar, que actuen com a grans àmbits temàtics: la idea de poder, els règims polítics, els sistemes polítics, les institucions, la llei, la legitimitat, la interacció sociopolítica...

4. Derivats d'aquests conceptes bàsics, també n'hi ha de complementaris adjunts, que són concrecions i submodels dels bàsics: la democràcia, els partits polítics, el parlament, el govern, la ciutadania, el procés electoral, la llibertat...

5. Hi ha dos enfocaments fonamentals a l'hora d'abordar l'estudi de la ciència política. El primer és el tradicional, hereu de les primeres conceptualitzacions de la ciència política d'Aristòtil i Plató, que alhora se subdivideix en quatre perspectives:

- *Descriptiva-estructural:* descriu l'estructura del govern, a tots els nivells administratius (local, nacional, estatal, supraestatal) i en les branques legislativa, executiva i judicial.
- *Prescriptiva-proscriptiva:* perspectiva comuna en les escoles d'instrucció pública, se centra en com ha d'actuar el bon ciutadà (prescripció) i en què ha d'evitar fer en benefici de la comunitat (proscripció).
- *Legal-institucional:* funciona a partir de l'estudi de les institucions legals principals d'una comunitat política, com ara el Parlament, el govern de la Generalitat, el president o els tribunals.
- *Filosòfica-normativa:* posa el focus en els grans problemes que enfronta la humanitat, qüestions polítiques atemporals que tenen una arrel filosòfica i que, per tant, s'escapen de les reglamentacions i de la idea mateixa de ciència.

El segon enfocament és el conductual, més recent, que inclou estudis sobre la conducta de vot, la socialització política o la cultura política, entre d'altres.

6. Aquests dos enfocaments porten a detectar els vuit components principals de l'estudi de la ciència política: les institucions de govern, la teoria política, el dret constitucional, els sistemes de partits i els partits polítics, la sociologia política i la conducta política, les relacions internacionals, la política comparada i l'administració pública.

7. A l'hora d'investigar científicament la ciència política, les tècniques bàsiques de recollida de dades que cal tenir en compte s'estructuren al voltant de l'observació, les entrevistes en profunditat, els Delphi, l'anàlisi documental i la recerca històrica per als mètodes d'arrel qualitativa, i de l'enquesta, el qüestionari, l'estadística, l'anàlisi de xarxes i les tècniques projectives per als mètodes d'arrel quantitativa. Alguna vegada, dins d'aquest últim grup, es pot recórrer a l'experimentació controlada, si bé es tracta d'una tècnica poc freqüent.

8. Per tractar les dades cal recórrer a diverses tècniques d'anàlisi, les més importants de les quals són l'anàlisi estadística, de xarxes, de discurs i documental. Com es pot veure, algunes tècniques s'anomenen de la mateixa manera tant per a la fase de recollida de dades com d'anàlisi.

9. Les preguntes que cal fer-se per tal d'emprendre la recerca en ciència política poden sorgir de moltes activitats diferents. A tall d'exemple, cal subratllar la lectura de premsa escrita i digital, la visita als col·legis electorals en dies d'eleccions, l'observació del funcionament de la democràcia interna de les escoles o la preparació d'entrevistes als diversos agents polítics no institucionals de l'entorn immediat de cada persona.

2. La ciència política i la societat

a) Què aporta la ciència política a l'estudi de la societat

En termes generals, la ciència política es dedica a estudiar tant la teoria com la pràctica de la política, és a dir, els processos de presa de decisions per aconseguir els objectius de diversos grups socials en assumptes públics. No solament s'ocupa de la descripció i anàlisi, sinó que també es dedica a intentar predir el comportament polític dels ciutadans i dels grups socials.

La política és present a totes les institucions socials, no només a les administracions públiques. És per això que en l'anàlisi d'aquests processos de presa de decisions s'hi inclouen aspectes vinculats a dues aproximacions diferents de la política: en primer lloc, la institucional, que engloba l'estudi del funcionament dels governs, els òrgans legislatius i les administracions; en segon lloc, la no institucional, que es fixa en l'anàlisi dels sistemes externs a les institucions públiques com ara els sindicats, les empreses, les entitats socials, les organitzacions educatives o totes aquelles que promoguin l'accés a determinats serveis per als seus membres.

La ciència política és una ciència social que vol interpretar els fets col·lectius des del punt de vista de l'organització social en grups i de la gestió del poder. Per aquest motiu, té molts punts de trobada amb altres ciències socials, especialment amb la sociologia, l'economia, la ciència administrativa, la filosofia i les ciències jurídiques. Els límits

entre elles sovint són difusos, fet que cal abordar com un punt fort perquè facilita la consecució d'aproximacions interdisciplinàries que enriqueixen el punt de vista estrictament polític dels fenòmens de gestió col·lectiva.

b) Què ha d'aportar la ciència política als alumnes de primària

L'alumnat de primària ha d'obtenir coneixements genèrics sobre els pilars fonamentals de la ciència política a través de l'estudi bàsic dels elements essencials. Les fites de coneixement assolides han de versar tant sobre les implicacions que la ciència política té en l'àmbit personal com en l'àmbit grupal, ja que cal entendre la ciència política com una àrea de coneixement amb aspectes d'aplicació individual i, també, col·lectiva. Aquestes competències s'han d'articular com a fites adreçades, sobretot, a entendre el funcionament de la democràcia, els valors que hi són implícits, els drets i deures que comporta el manteniment d'aquest règim polític i els mecanismes d'organització social dels grups en què l'alumnat es troba immers. Així, entre les metes caldria tenir present:

- comprendre la necessitat de l'organització social i les implicacions que té per a si mateixos i per a l'entorn en què viuen;
- fomentar un exercici responsable i crític de la ciutadania partint de l'assumpció dels drets i deures personals;
- agafar idees sobre responsabilitat personal i col·lectiva en el marc de les comunitats polítiques en què estan immersos;
- desenvolupar valors civils, ètics, morals, convivencials i de tolerància en el dia a dia de les relacions entre ells;
- aprendre sobre l'estructura de les realitats polítiques del seu entorn i comparar-les amb les d'altres parts del món;
- conèixer el concepte de la norma i entendre la legitimitat de qui la proposa, la redacta i la fa complir;
- prendre consciència del valor de la democràcia, del pes qualitatiu de les majories i de la necessitat de respecte a les minories;
- estimular l'enteniment del valor de l'acció col·lectiva i veure eines per promoure-la i gestionar-la;
- comprendre les diferències i, alhora, les connexions entre l'àmbit macropolític i el micropolític;
- conèixer les fonts documentals i estadístiques d'on poder extreure informació per analitzar la realitat política.

c) Què haurien de saber de ciència política els alumnes d'educació primària

Als 7 anys, aproximadament:

- reconèixer l'existència de persones amb característiques diferents de les pròpies (sexe, edat, ètnia, lloc de residència, categoria socioeconòmica, etc.) i grups diferents del propi i acceptar aquesta diversitat;
- visualitzar que, més enllà de la seva persona, ells formen part de diversos col·lectius (classe, grup d'amics, família, ciutat, país) a la vegada;
- entendre que cadascun d'aquests col·lectius tenen funcions diferents i formes d'organització diverses;
- copsar que ells tenen drets i deures en els entorns més immediats dels quals formen part, i que no atendre'ls pot tenir conseqüències;
- adonar-se, a la vegada, que la resta de persones també tenen drets i deures, i que cal respectar-los;
- ser conscients del concepte de norma i del fet que qui la dicta té legitimitat per fer-ho perquè la seva acció descansa en l'elecció democràtica;
- ser capaços d'expressar idees bàsiques sobre temes relacionats amb el funcionament dels grups als quals pertanyen, i escoltar i respectar les de la resta de companys;
- saber que ells tenen un paper en la presa de decisions col·lectives a casa, a l'escola, al pati de l'escola;
- adonar-se que hi ha tasques col·lectives que necessiten la implicació de tothom, i que junts es poden fer coses de més magnitud que separats;
- començar a saber que hi ha institucions que regulen la vida social, amb èmfasi especial al coneixement de l'ajuntament per una qüestió de proximitat geogràfica i de referència.

Als 11-12 anys, aproximadament, haurien de ser capaços de:

- demostrar que coneixen alguns successos essencials de la història política local, nacional, estatal i mundial i que són capaços de situar-los en contextos socials més amplis;
- conèixer les característiques bàsiques de les institucions democràtiques i de l'organització politicoadministrativa d'àmbit local, nacional i estatal;
- ubicar el període democràtic present en la línia cronològica de la història, bo i realitzant connexions causals simples;
- identificar les idees que legitimen els sistemes polítics i jurídics de les democràcies;
- integrar conceptes bàsics de la ciència política, com ara govern, estat, llei, constitució, parlament;

- copsar que alguns d'aquests conceptes tenen formes diferents d'entendre's en funció dels règims polítics (poder, autoritat, ciutadania);
- tenir nocions inicials sobre els processos electorals i els diversos sistemes de partits;
- activar la consciència que entorns diferents del nostre tenen règims i sistemes polítics diferents, i que alguns han derivat en conflictes o no tenen base democràtica;
- comparar les formes d'organització pròpies dels grups petits (família, classe, escola) amb les dels grups grans (municipi, país);
- conèixer fonts primàries i secundàries de dades polítiques i saber-les utilitzar per fer recerques bàsiques;
- adquirir competències comunicatives a través de la manifestació argumentativa dels punts de vista propis a l'hora de prendre decisions col·lectives i saber respectar les dels altres;
- assumir el concepte d'igualtat entre les persones, conèixer els drets humans i identificar algunes institucions que vetllen perquè es compleixin.

3. Proposta d'actuacions perquè els tres cicles de primària comprenguin i treballin la ciència política

La ciència política engloba diversos àmbits temàtics que durant el període escolar primari han de ser assimilats succintament. Tanmateix, abans d'emprendre l'ensenyament de continguts, és imprescindible formar l'alumnat en una base ètica i moral de la qual ha de sorgir una consciència cívica robusta. Educar en valors de tolerància, respecte, igualtat, convivència, diàleg, assertivitat i pacifisme és necessari per assentar els coneixements d'àmbit polític i, posteriorment, poder-los aplicar a l'entorn democràtic, ja que el pacte social o la convivència en societat demanen visions individuals compromeses amb la idea de col·lectivitat. L'educació en temes històrics i socials també esdevé clau en la formació politològica.

Seguidament es proposa una sèrie d'actuacions per comprendre i treballar la ciència política durant els tres cicles de l'etapa primària. Hi ha maneres dinàmiques d'enfrontar aquestes actuacions, no tan sols estàtiques. Es desglossen diverses competències, estàndards educatius, continguts, objectes d'aprenentatge i exercicis adreçats a enfortir en els alumnes la percepció que formen part de grups socials, a conscienciar-los que són ciutadans subjectes de drets i deures i a desenvolupar actituds proactives en la discussió i presa de decisions col·lectives. Aquesta socialització política es complementa amb l'estudi del contingut estricte sobre àmbits temàtics com els sistemes de govern, els partits polítics, les organitzacions, les institucions o l'exercici del poder en sentit ampli.

	Cicle INICIAL	Cicle MITJÀ	Cicle SUPERIOR
Ser i actuar de forma autònoma	- Saber endreçar i tenir cura de les coses pròpies i respectar les dels altres. - Dibuixar-se a si mateix i a companys de classe per visualitzar al paper els trets físics que ens fan ser iguals i els que ens fan ser diferents. - Denunciar actituds violentes entre els alumnes al professorat.	- Fer exercicis d'interpretació teatral per saber expressar les quatre grans emocions (alegria, tristesa, ira i por) i aprendre a gestionar-les. Per grups, realitzar una representació inventada que reflecteixi una emoció. - Buscar fragments televisius en què s'expressin aquestes quatre emocions. - Estudiar els patrons de consum responsable i aplicar-los al material escolar de la classe.	- Fer un diari durant una setmana en què l'alumne expliqui en detall què fa durant el seu temps lliure. - Entrevistar un altre alumne sobre la seva realitat vital i contrastar-la. - Treballar l'educació emocional a fons. - Practicar normes cíviques i assumir rols per mitjà de la simulació.
Convivència i ciutadania en un món global	- Jugar a jocs col·lectius en què l'ajut dels altres sigui imprescindible perquè el grup propi guanyi. - Començar a ser conscients dels grups humans dels quals es forma part, i observar el rol que es juga en cadascun. - Establir unes normes de funcionament a classe i ser capaços de respectar-les. Donar un petit marge per canviar alguna cosa si es formula com a demanda per part dels mateixos alumnes. - Fer llistes sobre quines semblances i diferències hi ha entre els alumnes de la classe i potenciar allò que els uneix per sobre d'allò que els fa diferents. - Reciclar les deixalles de la classe i fomentar que els pares o tutors també ho facin a casa.	- Votar determinats aspectes del funcionament de la classe entre tots per copsar el valor i el significat de la democràcia. - Establir grups d'alumnes per tractar assertivament els conflictes entre ells en forma de reunions de grup. Aixecar acta dels acords a què s'arriba. - Fer exposicions individuals sobre algun aspecte del funcionament familiar i contrastar-ho amb les realitats d'altres alumnes. - Visitar centres socioculturals per conèixer com és la vida diària d'altres col·lectius socials. - Fer una excursió a un entorn rural per entendre el valor de l'equilibri ecològic dels ecosistemes.	- Debatre a classe sobre les causes i les conseqüències dels conflictes internacionals mediàtics del moment. Identificar els motius relacionats amb la falta de convivència, l'aversió a la diversitat, la manca de democràcia o la feblesa dels patrons d'igualtat. - Fer eleccions a representant de la classe i assemblees per prendre decisions col·lectivament, resoldre conflictes entre l'alumnat… - Fomentar iniciatives de participació dins del centre escolar com a eina per aprendre a assumir deures ciutadans i compromisos socials. - Organitzar un programa de solidaritat amb algun col·lectiu concret del municipi, recaptar fons, administrar-los i fer una donació.
Política no institucional i organització dels col·lectius humans	- Conèixer alguna entitat o associació del municipi i veure quines tasques porta a terme. - Visitar una associació de veïns del municipi i assistir a una xerrada d'algun representant sobre un projecte concret que s'hagi abordat amb èxit.	- Col·laborar amb alguna entitat o associació del municipi fent una tasca concreta coordinada per la mateixa entitat o associació. Escollir-la a través d'una votació a classe. - Fer un mural per penjar a classe amb les característiques bàsiques d'alguns moviments socials (feministes, ecologistes, independentistes, 15M). - Entendre el concepte ONG, saber quines són les més importants en l'àmbit mundial i decidir a classe si es fa una aportació a alguna d'elles.	- Estudiar la història d'una entitat o associació del municipi, analitzar la tasca que fa actualment, qui hi participa, com s'organitza i veure quins impactes mesurables ha tingut la seva tasca en la ciutadania. - Buscar a Internet dades sobre la despesa dels governs de la UE en cooperació internacional. Analitzar a quines partides es destina i debatre si és suficient o no amb vista als resultats que s'obtenen. - Apadrinar un nen o una nena del Tercer Món a nom del conjunt de la classe mitjançant un programa d'una ONG que hi treballi. Enviar-li una carta escrita entre tots els alumnes.

Política institucional i organització administrativa	- Començar a ser conscients que hi ha persones que són escollides per la població perquè s'encarreguin d'administrar la societat. - Conèixer el nom de l'alcalde o alcaldessa del municipi.	- Conèixer els noms dels polítics que apareixen als mitjans de comunicació de forma assídua i saber qui governa i qui és a l'oposició. Fer-ne un mural per penjar a classe. - Entendre el funcionament d'un procés electoral i de la configuració dels parlaments democràtics simulant eleccions a classe per a determinats temes. - Aprendre a controlar un pressupost per a una sortida d'aprenentatge en les fases de recollida dels diners, administració i pagament. Fer un exercici de comprensió d'una hipotètica translació d'aquesta gestió a un pressupost públic. - Fer una llista de serveis públics pels quals s'ha de pagar i una altra pels quals no s'ha d'abonar cap quantitat econòmica. - Resoldre un trencaclosques de cartolina amb peces que simulin comarques.	- Saber quins partits polítics hi ha representats al Parlament i quin pes hi tenen. - Visionar un prototip de pressupost local sobre la base de grans partides. Discutir a quines àrees caldria rebaixar els diners destinats i a quines altres caldria augmentar-los, i indicar-ne el perquè. - Analitzar la premsa i detectar mecanismes de funcionament de les societats democràtiques i el paper de les administracions en la garantia dels serveis públics. - Retallar les notícies relacionades amb alguns temes clau de l'agenda política i veure quina evolució segueixen al llarg d'un període de temps determinat. - Entendre la separació de poders bàsica d'una democràcia i organitzar un debat sobre quin és el nivell de separació entre legislatiu, executiu i judicial al nostre país. - Llegir sobre la tasca de les Nacions Unides i discutir entre tots els pros i contres d'aquesta organització internacional. - Pintar un mapa polític amb diversos colors en funció del partit governant (comarcal, nacional, estatal o internacional). - Conèixer els diversos nivells administratius que afecten els ciutadans, des del municipi fins a la Unió Europea. - Conèixer alguns articles bàsics de l'Estatut d'Autonomia i de la Constitució referits a temes que els interessi.
Fonts d'informació primària	- Observar els patrons d'igualtat i de convivència entre els nens i nenes de la classe. - Prendre consciència de la tasca de lideratge dels pares o tutors en el marc familiar i del professorat en el marc escolar. - Conèixer l'edifici de l'ajuntament de la localitat.	- Preguntar als pares o tutors per aspectes bàsics de l'organització familiar, i al professorat pels de l'organització escolar. - Visitar organitzacions, entitats socials, associacions veïnals o empreses per veure com són, quins objectius tenen, com s'organitzen i quina estructura de jerarquia estableixen. - Conèixer la seu d'alguns organismes públics del municipi (ajuntament, policia local…) i detectar algunes de les tasques que tenen encomanades.	- Fer preguntes a persones que hagin viscut el franquisme. Fer un exercici de contrast d'alguns aspectes quotidians amb la realitat democràtica actual. - Fer una enquesta bàsica entre els mateixos alumnes de la classe sobre algun tema de caire polític. - Visitar la seu d'alguna institució supramunicipal (consell comarcal, diputació provincial…).

Fonts d'informació secundària i correlació de diferents fonts d'informació	- Posar en pràctica el funcionament democràtic a partir de la tria d'un joc col·lectiu al pati.	- Llegir contes i llibres infantils i juvenils que tinguin com a marc de referència realitats polítiques no democràtiques i analitzar les situacions de conflicte, desigualtat o injustícia. - Consultar llibres de divulgació política i els apartats de ciutadania i ciència política dels llibres de text. - Treballar les funcions dels organismes públics municipals visitats. - Fer un projecte col·lectiu en forma d'obra de teatre de temàtica política en què el rol de cada alumne es decideix col·lectivament. - Veure fragments de pel·lícules infantils contextualitzades en diversos règims polítics i contrastar les diverses situacions amb la realitat actual. Un exemple podria ser *La Dama y el vagabundo*.	- Observar la realitat política d'altres entorns a escala mundial (dictadures africanes, governs "revolucionaris" sud-americans, comunisme xinès, presidencialisme rus, estats fallits, països en guerra). - Fer una anàlisi diacrònica i sincrònica de les dades electorals del municipi a través de les fonts d'informació presents a Internet. - Analitzar propaganda política emesa pels partits en el marc d'una campanya electoral. - Integrar la informació de caire polític subministrada per diferents tipus de fonts. - Correlacionar diferents tipus de fonts i documents per aproximar l'estudi d'un tema. - En època electoral, observar el funcionament d'una mesa.
Adquisició i ús de vocabulari politològic	- Adquirir i utilitzar correctament vocabulari bàsic relacionat amb les relacions grupals: *individu, grup, norma, majoria, minoria, igualtat, diàleg, treball en equip*...	- Adquirir i enriquir vocabulari relacionat amb les relacions grupals: *diversitat, tolerància, no-discriminació, convivència, participació, justícia, civisme*... - Adquirir i utilitzar correctament vocabulari bàsic relacionat amb la política institucional: *política, municipi, país, poder, assemblea, dret, deure, democràcia, elecció*...	- Adquirir i enriquir vocabulari especialitzat relacionat amb les relacions grupals: *assertivitat, empatia, solidaritat, autonomia, mediació, cooperació*... - Adquirir i enriquir vocabulari relacionat amb la política institucional i vinculat a la diversitat de règims polítics, formes de govern i sistemes polítics: *govern, parlament, estat, llei, estatut, constitució, partit polític, procés electoral, ciutadania, administració pública, drets humans, república, monarquia, dictadura, capitalisme, comunisme*...

Bibliografia

Caminal, M. [ed.] (1999). *Manual de ciencia política*. Madrid: Tecnos, 2a edició.

Generalitat de Catalunya (2009). *Currículum educació primària*. Barcelona: Servei d'Ordenació Curricular del Departament d'Educació.

Giddens, A. (2006). "Política, gobierno y terrorismo", a *Sociología*. Madrid: Alianza Editorial, 5a edició.

Gross, R. E., *et al.* (1983). *Ciencias Sociales. Programas actualizados de enseñanza*. Mèxic: Editorial Limusa.

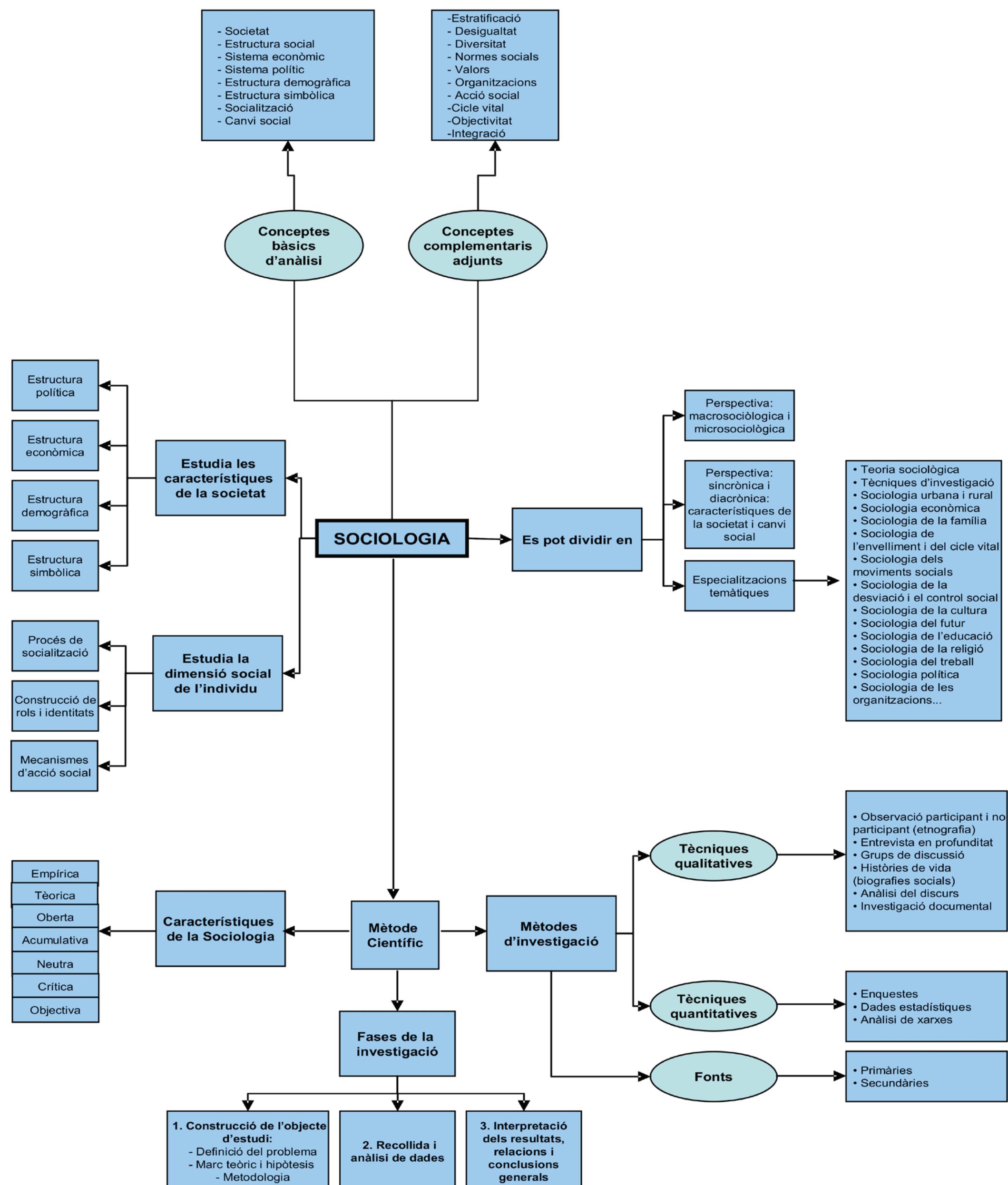
Vallory, E. (2003). *Educar en la política*. Barcelona: Pòrtic.

Sociologia

Gemma Vilà

1. Sociologia

a) Què s'ha d'entendre per sociologia

b) L'estructura de la sociologia

1. La sociologia és la ciència social que té com a objecte estudiar i comprendre científicament la societat.

2. La sociologia analitza la dimensió social de la vida dels humans. Estudia el comportament dels humans com a éssers socials, així com la forma, l'estructura i la dinàmica que adopten les seves relacions.

3. La sociologia contempla una doble perspectiva d'anàlisi que suposa una mirada a la societat a dos nivells: la macrosociològica i la microsociològica.

4. Des d'una perspectiva macrosociològica, la sociologia analitza la societat en conjunt a partir de l'estudi aprofundit dels aspectes fonamentals que la componen i de les relacions que s'estableixen entre ells. La societat és vista com una unitat conformada per diverses estructures socials que donen forma a cadascuna de les societats. Aquestes estructures fonamentals són l'estructura econòmica, la política, la demogràfica i la cultural o simbòlica. La sociologia s'ocupa de l'anàlisi de les característiques principals de cadascuna d'aquestes estructures i de la forma com es concreten en institucions i organitzacions, així com de les relacions entre totes aquestes unitats, i ofereix una perspectiva global i diferenciada de les ciències específiques que s'ocupen de cadascuna d'aquestes estructures. Finalment, analitza els efectes d'aquestes estructures per a la vida de les persones.

5. És part fonamental de l'objecte de la disciplina l'anàlisi dels processos de diferenciació i d'estratificació social. L'anàlisi aborda: 1) els diversos sistemes d'estratificació social actuals i històrics i les seves característiques; 2) els mecanismes a partir dels quals es generen, així com els eixos fonamentals de l'estratificació (capacitat econòmica, gènere, edat, ètnia, cultura); 3) la correspondència amb el sistema de desigualtat social, i 4) els efectes que té per a les persones des del punt de vista de les identitats, els rols, les oportunitats i les limitacions vitals.

6. Des d'una perspectiva microsociològica, la sociologia analitza la societat a partir de l'individu com a unitat bàsica de referència. Des d'aquesta perspectiva s'estudien tres aspectes fonamentals. En primer lloc, el procés pel qual l'individu esdevé un ésser social a través del procés d'aprenentatge de la cultura, les normes, els patrons de comportament i els valors de la societat i dels grups a què es pertany. Això és el procés de socialització. En segon lloc, l'anàlisi dels rols que les persones adopten en funció del lloc que ocupen en el seu context social (diversos contextos socials), així com l'anàlisi de les identitats com realitats socialment construïdes i, finalment, els mecanismes d'acció social dels individus i els seus efectes sobre la societat.

7. La sociologia analitza la societat des d'una perspectiva sincrònica i estàtica per tal de conèixer-ne les característiques, però ho fa des d'una perspectiva diacrònica per ocupar-se, fonamentalment, del canvi social. Analitza, d'una banda, els mecanismes

pels quals es produeix el canvi social (des del punt de vista de les condicions estructurals que afavoreixen el canvi i també des del punt de vista de l'acció individual) i, de l'altra, l'abast del canvi i els efectes tant en els individus com en les institucions i en les estructures socials.

8. En tant que la sociologia estudia la dimensió social de la vida humana, la disciplina ha desenvolupat una amplitud de línies i temàtiques de recerca que n'ha provocat una forta especialització. Cadascuna ha desenvolupat un cos teòric i conceptual específic, així com una gran varietat d'estudi de casos. Entre altres especialitzacions, destaquen la sociologia urbana i rural, econòmica, política, de la família, de l'envelliment i del cicle vital, dels moviments socials, de la desviació i el control social, de la cultura, del futur, de l'educació, de la religió, del treball, de les organitzacions, etc.

9. La sociologia utilitza el mètode científic en el seu coneixement sistemàtic de la realitat social. Aquest fet implica que la sociologia és una ciència social teòrica, empírica, oberta (no dogmàtica), acumulativa, amb una metodologia neutra, crítica i objectiva.

10. La sociologia disposa d'una metodologia específica que resulta del conjunt de tècniques i mètodes que s'utilitzen per analitzar la societat. Aquestes tècniques de recollida i anàlisi de la informació es poden classificar en qualitatives i en quantitatives. Les principals tècniques qualitatives utilitzades per la sociologia són l'observació participant i no participant (l'etnografia), l'entrevista en profunditat, els grups de discussió, la història de vida (o biografia social), l'anàlisi del discurs i la investigació documental. Les principals tècniques quantitatives són les enquestes, l'anàlisi de dades estadístiques i l'anàlisi de xarxes. La sociologia genera una gran quantitat de dades primàries i al mateix temps utilitza una gran quantitat de fonts secundàries, especialment de tipus estadístic.

2. La sociologia i la societat

a) Què aporta la sociologia a l'estudi de la societat

La sociologia és la ciència social especialitzada en l'anàlisi objectiva, sistemàtica i rigorosa de la societat. Per fer-ho s'ha dotat d'un aparell metodològic i d'un cos teòric i conceptual que ofereix descripcions, anàlisis i teories interpretatives i explicatives dels processos socials que operen en diverses escales, així com d'una gran quantitat d'estudis de cas.

La sociologia és una ciència integradora que manté vincles amb moltes altres ciències socials, en tant que part del seu objecte (la societat) és abordat també per altres disciplines específiques (economia, geografia, ciència política, psicologia, etc.). La sociologia té l'especificitat de tenir una vocació general i integradora dels fenòmens, així com capacitat d'abstracció. Analitza la societat en conjunt i en les parts més fona-

mentals traçant la relació que tenen les unes amb les altres. La sociologia analitza les característiques de l'organització social i la seva dinàmica. Al mateix temps, la disciplina analitza també les peces més elementals de la vida social, això és, els individus, els seus comportaments i les relacions que estableixen entre ells. En definitiva, el procés pel qual els individus esdevenen part de la societat.

Precisament en el vincle entre l'estructura i l'individu es troba una de les principals aportacions específiques de la disciplina. La sociologia posa en relació els fenòmens individuals amb el seu context social i històric, tot analitzant els efectes socials i individuals de les diverses formes d'organització social, així com l'impacte dels processos de canvi social. Això és el que s'anomena *imaginació sociològica*. En aquest sentit, la perspectiva sociològica permet desenvolupar una mirada particular sobre la societat i els fenòmens quotidians, permet identificar el que és general en el que és particular i detectar el que és excepcional en el que ens resulta familiar.

En resum, la sociologia ofereix eines que permeten entendre l'entramat complex que és la societat a partir de la integració de diversos àmbits: a partir de la comprensió del nostre món, de la identificació del nostre lloc al món, de la possibilitat d'entendre'ns a nosaltres mateixos en tant que éssers socials que hem desenvolupat la nostra personalitat en un context social determinat i de fer-nos conscients de la capacitat d'acció social dels individus.

b) Què ha d'aportar la sociologia als alumnes de primària

La sociologia ofereix una forta potencialitat i un conjunt d'eines teòriques, conceptuals i metodològiques per a l'aprenentatge del medi social per part de l'alumnat de primària, així com per al desplegament d'objectius transversals referits al desenvolupament individual de l'alumnat. En aquest sentit, la sociologia ha de permetre aconseguir no solament coneixements, sinó també habilitats específiques i actituds.

La principal aportació de la sociologia a l'alumnat de primària és la d'afavorir la comprensió global de la societat en què viu, en general, i del seu entorn immediat, en particular, així com la dimensió social de la persona. Aquesta aportació general es desplega en diverses aportacions més concretes pel que fa als coneixements, a les habilitats i a les actituds.

Pel que fa als coneixements, la sociologia ha d'oferir eines teòriques i conceptuals per entendre l'organització social de l'entorn de l'alumne, així com de la relació de l'alumne amb la societat. En concret, ha de permetre:

- veure la societat com un conjunt complex d'elements interrelacionats on els individus desenvolupen les seves vides;
- conèixer les estructures bàsiques de la societat (política, econòmica, demogràfica i cultural o simbòlica), així com de les organitzacions i institucions en què

es concreten. Incidència en les característiques específiques de cadascuna i en la relació entre totes elles;

- identificar les característiques bàsiques de la seva societat i percepció de les diferències amb altres societats;
- analitzar el canvi social a partir de la perspectiva històrica;
- conèixer el seu entorn immediat i de les institucions i les estructures més properes en què l'alumnat es troba immers;
- aprendre els valors culturals i les tradicions de la seva societat;
- aprendre la diferència entre els conceptes de *diversitat*, *diferència* i *desigualtat*;
- percebre i analitzar la diversitat cultural en la seva societat;
- reflexionar sobre la relació entre l'individu i la societat, aprendre la cultura i la conformació de la identitat a través del procés de socialització i dels agents socialitzadors, comprendre el paper dels subjectes en tant que actors socials;
- tenir coneixements bàsics sobre la problemàtica social del moment i aprendre el significat de conceptes bàsics;
- aprendre formes i eixos d'estratificació social propis de la societat en què es viu i d'altres societats, identificar la desigualtat, l'exclusió i la marginació.

Pel que fa a les actituds, la sociologia, fonamentalment, ha de permetre despertar la curiositat i l'interès de l'alumnat pel seu entorn i per l'actualitat. També ha de permetre:

- desenvolupar una actitud objectiva i crítica en l'anàlisi de la realitat social;
- potenciar una actitud proactiva i responsable en relació amb el seu entorn. Afavorir el valor de la participació i la percepció de l'individu com a actor actiu;
- afavorir el valor del respecte cap a l'altre (especialment en un context de diversitat cultural) i la diversitat com a riquesa. Ser capaç d'identificar i de superar, críticament, els estereotips i els prejudicis existents en relació amb persones, grups, situacions socials o societats i cultures.

Finalment, pel que fa a les habilitats, la sociologia ha de permetre oferir eines bàsiques per a l'anàlisi sistemàtica de la realitat i, sobretot, ha de potenciar la perspectiva global i abstracta segons la qual els individus es veuen en relació amb el seu entorn. En concret:

- adquirir una perspectiva analítica en l'estudi de la societat, entendre que l'anàlisi social s'ha d'abordar amb la sistematització i el rigor de la ciència;
- desenvolupar la imaginació sociològica com la capacitat de relacionar els successos individuals amb el seu entorn històric i social, és a dir, reconèixer el general en el particular a partir del foment d'una visió integradora de la societat i de l'individu;

- tenir capacitat d'abstracció per entendre que la societat es compon d'estructures socials, així com d'institucions i organitzacions;
- identificar els problemes socials actuals i distingir entre canvis de gran abast i canvis menors;
- plantejar preguntes pertinents sobre el seu entorn que siguin objecte d'investigacions senzilles i utilitzar fonts diverses per analitzar la societat;
- aplicar el mètode científic i els processos estàndards de recerca científica en l'estudi de la societat.

c) Què haurien de saber de sociologia els alumnes de primària

Als 7 anys, aproximadament:

- comprendre el fet que formen part d'una entitat que va més enllà del grup de referència i que és la societat;
- entendre que la societat és un conjunt complex compost per moltes peces (persones, institucions), desenvolupar la perspectiva global;
- comprendre les quatre grans estructures que conformen la societat a partir de l'estudi particular d'aspectes bàsics de les estructures econòmica, política, demogràfica i cultural o simbòlica. Això implica:
    - tenir nocions bàsiques del sistema econòmic: els sectors productius (agricultura i ramaderia, indústria, serveis), el mercat, la moneda o les diverses professions;
    - identificar el sistema polític del país i les institucions polítiques del seu municipi, adquirir nocions bàsiques sobre la democràcia i la lògica del seu funcionament;
    - conèixer les característiques bàsiques de la població del país i del municipi, especialment quant als diferents grups d'edat i de procedència;
        - comprendre que la societat està formada per individus de diferents característiques;
        - analitzar qüestions específiques properes com les migracions o les diferents edats del cicle vital i comprendre el paper que té la societat atorgant diferents rols a les diferents edats;
        - conèixer les característiques dels diferents assentaments rurals i urbans, i conèixer la diferència entre les vides quotidianes de tots dos entorns;
    - conèixer les tradicions i els valors culturals de la societat pròpia;
- identificar la pertinença a institucions properes: família, escola..., i comprendre les característiques bàsiques d'aquestes institucions;

- conèixer aspectes de la vida quotidiana de les persones de la societat: com és el dia a dia en diferents famílies (temps, desplaçaments, on viuen, de què treballen, quines característiques té la seva família, quines festes celebren, etc.);
- reconèixer la diversitat social i cultural de la seva societat a través d'exemples propers i conèixer els seus valors culturals, llengües, celebracions d'altres cultures, etc.;
- introduir-se als problemes d'actualitat i convertir-los en categories comprensibles (qüestions com l'atur, els moviments migratoris, l'accés a l'habitatge, etc.);
- començar a comprendre la idea de canvi social a partir dels canvis bàsics de la societat pròpia en el temps, amb exemples en aspectes econòmics, polítics, culturals i demogràfics i en els efectes sobre la vida quotidiana.

Als 11-12 anys, aproximadament, haurien de ser capaços de:

- aprofundir en els trets bàsics de la societat a partir de les quatre estructures socials i treballar en la relació entre elles, treballar en la introducció de conceptes més complexos (capitalisme, comunisme, etc.), així com comparar-ho amb estructures d'altres societats;
- comprendre el concepte de *globalització* i els efectes per a l'organització social del seu entorn;
- entendre la societat a escala mundial: entendre les característiques de la població a escala mundial, diferents tipus de sistemes econòmics, polítics, etc., i percebre formes de vida i vida quotidiana a diferents parts del món;
- entendre el concepte d'*estereotip* i treballar les bases per al respecte cap a la diversitat com a valor fonamental de la convivència;
- comprendre la diferència entre *diversitat*, *diferència* i *desigualtat*, i els eixos de desigualtat social;
- conèixer la distribució i les característiques de la població a partir de les xifres absolutes i de les xifres relatives, analitzar gràfics i comprendre el significat d'indicadors bàsics (taxa d'atur, esperança de vida), així com comparar aquests indicadors amb els d'altres països;
- identificar i manejar diferents fonts per a l'estudi de la societat;
- comprendre el procés pel qual les persones es converteixen en éssers socials a través del procés d'aprenentatge de la cultura d'una societat, conèixer els agents socialitzadors i el paper dels mitjans de comunicació com a generadors d'opinió;
- detectar críticament temes d'actualitat i percepció del canvi social;
- conèixer el funcionament aprofundit d'institucions properes de més complexitat (consells comarcals o diputacions) i identificar-les en el mapa de les estructures socials;

- comprendre el concepte d'*estratificació* i identificar el sistema d'estratificació en la societat en què viuen, analitzar el sistema de classes socials, eixos i característiques bàsiques, així com els conceptes bàsics associats com pobresa, exclusió, etc.;
- comprendre eines bàsiques per al coneixement de la societat: estadístiques (censos, padrons) i enquestes;
- utilitzar i dissenyar tècniques de recerca per analitzar la realitat social, com ara les entrevistes o les històries de vida;
- ser capaços de formular preguntes de recerca pertinents i elaborar recerques senzilles de temes d'actualitat;
- utilitzar de manera acurada i correcta el vocabulari específic i els conceptes clau.

3. Proposta d'actuacions perquè els tres cicles de primària comprenguin i treballin la sociologia

La sociologia és una ciència amb pretensió de globalitat que analitza totes les esferes de la vida social a partir d'una perspectiva tant macrosociològica com microsociològica. Les actuacions per comprendre i treballar la sociologia s'han d'orientar en una triple direcció. En primer lloc, a conèixer les característiques bàsiques de la seva societat a partir de la identificació dels trets fonamentals tant del sistema polític com de l'econòmic i també del demogràfic i del cultural. L'alumnat ha de conèixer de forma gradual les dades bàsiques de la seva societat i ha de tenir, al mateix temps, una visió de globalitat. Així mateix, ha de ser capaç de copsar la diversitat respecte a les altres societats. En segon lloc, les actuacions han d'anar orientades a oferir eines per a l'estudi rigorós de la societat tant pel que fa a procediments de recerca com a detecció i ús de diverses fonts. Finalment, les actuacions han de permetre desenvolupar la comprensió del vincle entre l'individu i la societat i permetre identificar el lloc que ocupen en relació amb el seu entorn, i al mateix temps han de contribuir a assolir els valors esmentats com a eina fonamental per a la convivència i la cohesió social.

A continuació es proposa un seguit d'actuacions organitzades per grans àmbits o objectius. Les categories no són exhaustives ni excloents i, sovint, un mateix recurs es pot utilitzar en diverses categories. Per tant, el quadre que segueix permet una interpretació flexible de les actuacions i una aplicació adaptada a cada context.

	Cicle INICIAL	Cicle MITJÀ	Cicle SUPERIOR
Identificació de característiques bàsiques de la societat i perspectiva global	- Entendre la societat com un conjunt de persones i d'institucions. Treballar la relació entre el conjunt i la suma de les parts amb eines didàctiques com els mapes conceptuals. - Detectar aspectes clau de l'organització social en relació amb les diferents estructures. Treballar aspectes bàsics i propers com ara la moneda, les professions, la ciutat i el camp, l'ajuntament de la ciutat o algunes tradicions culturals.	- Introduir la idea abstracta que la societat es compon de quatre grans estructures (econòmica, política, demogràfica i simbòlica) i que la combinació entre elles dóna forma a cada societat. - Comprendre que les diferents societats tenen característiques diverses partint d'aquestes estructures. - Treballar específicament aspectes bàsics de cadascuna de les estructures fent esment a la pertinença d'aquests elements particulars a l'estructura general. En concret: · Nocions bàsiques del sistema econòmic, tipus de sectors productius (agricultura i ramaderia, indústria i serveis), el funcionament dels intercanvis a través del mercat, com s'organitza el treball i la noció de salari, les diferents professions, etc. · Nocions bàsiques del sistema polític del seu país a partir d'una lògica de proximitat. Introducció del concepte de democràcia a partir d'exercicis senzills. · Comprensió de la societat com un conjunt de persones i identificació dels trets bàsics de canvi demogràfic: naixements, defuncions i migracions. Identificació de les diferències bàsiques entre les persones: edat, gènere, lloc de naixement. · Identificació de les principals tradicions i celebracions pròpies de la cultura del país i significat social. Treball amb altres manifestacions culturals com la llengua. Percepció de la diversitat cultural a partir del treball comparatiu amb altres tradicions de companys de classe.	- Desenvolupar el desplegament i concretar aquestes estructures socials en aspectes més complexes com les institucions i organitzacions socials. - Aprofundir en les característiques fonamentals de la societat a partir de l'aproximació analítica de les quatre estructures. Introduir conceptes més complexos i treballar la relació entre les quatre estructures. - Identificar conceptes clau del sistema econòmic: capitalisme, mercat de treball, atur, etc. - Identificar el sistema polític a través dels diversos àmbits, des de l'europeu fins al local. Comprendre el funcionament de les diverses institucions, que inclogui visites didàctiques. - Treballar els valors de la democràcia a partir d'accions de participació i presa de decisions col·lectives a l'aula. - Utilitzar les xifres absolutes i relatives per conèixer l'estructura demogràfica de l'entorn proper i utilitzar eines gràfiques i de mapificació. Aprendre nocions de les xifres reals de població de l'entorn proper, quantitat de població en diverses unitats i escales territorials. Conèixer el perfil de la població a partir dels diversos grups i el pes que tenen en conjunt. Començar amb l'entorn proper (l'aula mateix) i pujar de nivell. - Comprendre indicadors socials bàsics (esperança de vida, nacionalitat, migracions, etc.). - Continuar el treball en el coneixement de les tradicions i valors de la societat introduint altres elements com les lleis, les normes, els drets, els deures, etc. - Treballar les característiques fonamentals del sistema econòmic, polític, demogràfic i cultural en diferents societats per copsar i entendre les diferències estructurals. Construir mapes socials i fitxes sintètiques amb aquestes característiques per tal d'afavorir la perspectiva abstracta i global. - Comprendre el concepte de *globalització* i treballar a escala mundial per copsar les interrelacions. Analitzar-ne els efectes en la vida quotidiana, en els hàbits culturals i de consum, en l'ús de diferents llengües, etc.

Reconeixement de la pertinença a l'entorn social i identificació de les institucions properes. Foment de la participació activa	- Percebre la pertinença a una societat més àmplia i identificar la pertinença a les institucions i organitzacions socials més properes: escola, família, barri, municipi, etc. - Desenvolupar el sentiment de pertinença a la seva societat a través d'explicar com celebra cada alumne les diverses festes i tradicions de la seva societat. - Treballar el vincle amb aquestes institucions i el valor de la participació a través de diverses activitats que fomentin la participació en l'escola, el grup, etc.	- Conèixer les característiques de les institucions i organitzacions, forma de funcionament i formes de participació en aquestes institucions. - Saber el rol que juguen les persones en diferents organitzacions: el pare, la mare i un familiar. - Identificar un nivell superior de pertinença: el grup cultural, el país, etc. - Treballar la responsabilitat i l'autonomia en diverses institucions (col·laborar en les tasques domèstiques, participar en la presa de decisions de l'escola…). Participar en la vida col·lectiva de l'aula i d'altres entorns propers a través d'accions de col·laboració (amb el barri, etc.).	- Analitzar la diversitat en les diferents institucions. Diferents formes de família, diferents barris de la ciutat, etc. - Desenvolupar la consciència de responsabilitat en relació amb el seu entorn. - Treballar el vincle entre l'individu i la societat com a éssers actius d'aquestes institucions.
Vida quotidiana i perspectiva comparativa (temps i espai). Imaginació sociològica	- Saber descriure què és el que fan en un dia quotidià des que es desperten fins que se'n van a dormir. La unitat d'anàlisi ha de ser el nen o nena mateix. Aprendre les categories relacionades amb el temps i amb l'espai. Situar les activitats quotidianes en les hores del dia (i identificant-ne la durada) i en els diversos espais que utilitzen. - Descriure altres aspectes de la seva vida quotidiana com quines persones viuen a la llar, com és el seu barri o municipi, el seu habitatge, la seva habitació, què mengen, què fan els dies de festa, etc. - Explicar i identificar les persones amb qui es relacionen i quines categories ocupen a la societat (mestre, metge, veí, botiguer…). - Comparar la vida quotidiana amb la d'altres nens i nenes. - Conèixer la diversitat de formes de vida en l'àmbit urbà i en el rural.	- Descriure un dia quotidià amb la família com a unitat. Saber descriure el que fan tots els membres de la llar a les diferents hores del dia i en quines esferes (socials i territorials) desenvolupen el seu dia quotidià. - Treballar amb la tècnica de l'entrevista amb els seus familiars per obtenir informació.	- Establir vincles entre la vida quotidiana i el context social (característiques de la societat). Tenir una visió global de la vida quotidiana en relació amb l'organització social. - Establir vincles entre la vida quotidiana i l'entorn cultural. Comparar la quotidianitat dels altres companys en relació amb el context cultural. - Aprendre els canvis en la vida quotidiana respecte al passat. Identificar la relació amb les característiques de la societat de cada moment. Treballar-ho a partir de les històries de vida o biografies socials amb persones del seu entorn. Desenvolupar la imaginació sociològica en l'anàlisi de la vida quotidiana: relacionar els fets personals amb el context històric i social. - Detectar els hàbits i els costums de la societat que es reprodueixen en la seva vida quotidiana (els dies festius i els dies laborables, la llargada de les jornades laborals, els horaris de menjar, etc.). Comparar-ho amb altres societats.

Diversitat social, demogràfica i cultural. Sistema d'estratificació. Identificació d'estereotips i foment dels valors de respecte i de convivència	- Copsar la diversitat entre els companys de l'aula en aspectes clau. Treballar el coneixement dels seus costums, així com el valor del respecte i la igualtat. - Identificar el concepte de *diferència* dins del grup i desenvolupar experiències per normalitzar-la (minusvalidesa, persones d'origen estranger...).	- Identificar estereotips i prejudicis socials i rebutjar críticament les categories. - Identificar els prejudicis propis i rebutjar comportaments discriminatoris. - Treballar amb mecanismes d'integració a partir d'experiències en què tothom tingui el mateix rol. - Reconèixer la igualtat de drets i deures de les persones.	- Aprendre el concepte d'*estratificació social* i els mecanismes històrics de conformació de l'estratificació (capacitat econòmica i cultural, ètnia, religió, gènere). - Conèixer el sistema d'estratificació social de la societat en què es viu i el concepte de *classes socials*. Comparar-ho bàsicament amb altres sistemes d'estratificació social (estaments, castes...). - Identificar la desigualtat social com a concepte i eixos de desigualtat social. - Relacionar els conceptes *diversitat-diferència-desigualtat*. - Identificar i rebutjar les situacions de discriminació per raons socials, de gènere, culturals, de creences, etc. - Treballar l'habilitat de l'empatia a partir de simulacions de canvi de rols (recrear situacions socials diferents).
Relació individu-societat. Dimensió social de la persona. Rols, identitats i socialització	- Identificar la necessitat de viure en societat per desenvolupar-nos com a persones. - Detectar els agents que ens ensenyen com viure en societat: família, escola, mitjans de comunicació.	- Comprendre el que aporta la societat a l'individu: capacitat de relacionar-nos, normes, valors. - Identificar el paper dels agents de socialització en la identitat personal (influència dels altres): família, escola, mitjans de comunicació i també amics, ídols, etc.	- Identificar els diversos rols que tenen les persones en els diferents contextos socials. Interpretar els diferents rols a partir de representacions de la vida quotidiana. - Diferenciar les etapes del cicle vital i entendre el rol que s'adopta en relació amb la societat en cada moment. - Comparar la forma de vida de les diferents etapes del cicle vital en diferents societats. Comparar la realitat i les formes de vida de nens i nenes de diferents països. - Treballar amb la publicitat com a transmissora de valors i com a generadora de personalitat.
Anàlisi rigorosa i objectiva de la societat. Ús de tècniques i fonts diverses	- Analitzar sistemàticament aspectes socials bàsics. Utilitzar mètodes de recollida d'informació i, sobretot, de sistematització de la informació (per exemple, fitxes sobre les monedes del món, murals sobre diferents tipus de famílies o sobre les llengües dels països d'origen dels alumnes). - Fomentar el treball participatiu.	- Utilitzar diferents fonts per analitzar processos socials propers.	- Ser capaços de formular preguntes de recerca pertinents. - Elaborar recerques senzilles sobre temàtiques socials utilitzant diverses fonts. - Treballar amb indicadors bàsics i formes d'expressar la informació (gràfics, mapes...).

Desenvolupar l'interès pel context social i coneixement de les problemàtiques actuals	- Desenvolupar l'habilitat d'observar l'entorn social a partir d'eixos concrets de la vida quotidiana. - Identificar esdeveniments en l'entorn proper (escola, barri o municipi) com a forma de connectar amb l'actualitat social.	- Tractar problemàtiques d'actualitat social de forma senzilla i comprensiva. A partir d'esdeveniments que es desenvolupin en aquell moment, recuperar-los i treballar-los a classe de manera que es prengui consciència de l'actualitat i es comprenguin aquestes qüestions (jornada electoral, la immigració, l'atur, etc.).	- Treballar amb fonts d'informació sobre l'actualitat. Desenvolupar un diari sobre la realitat local. - Incentivar la curiositat sobre els temes que succeeixen en aquell moment tant a escala local com mundial. Fer-los pensar en preguntes o temes que els despertin curiositat i que plantegi l'alumnat per treballar-los a l'aula. - Reflexió a l'aula sobre temes d'actualitat de més complexitat (conflictes bèl·lics…). - Elaborar un diari cada curs acadèmic que inclogui diverses seccions corresponents a diferents àmbits socials i en què es recullin els principals fets que han succeït aquell any, així com les principals preguntes de l'alumnat.
Responsabilitat social, participació i diversitat d'opinions	- Tenir consciència del bé públic i del bé privat, i respecte per les normes socials i pel manteniment del patrimoni col·lectiu. - Participar en la vida col·lectiva de l'aula com a foment dels valors de la democràcia.	- Reconèixer els drets i deures individuals i col·lectius en els diversos instruments de referència i mostrar responsabilitat en el seu compliment. - Fomentar la participació en la comunitat a partir de diverses accions. - Fomentar la consciència de responsabilitat davant dels problemes socials i fomentar la capacitat d'acció.	- Reconèixer la diversitat d'opinions i la necessitat de dialogar. - Desenvolupar els valors de la sostenibilitat i de l'impacte de les accions individuals en l'entorn. - Treballar les diverses formes de participació ciutadana.

Bibliografia

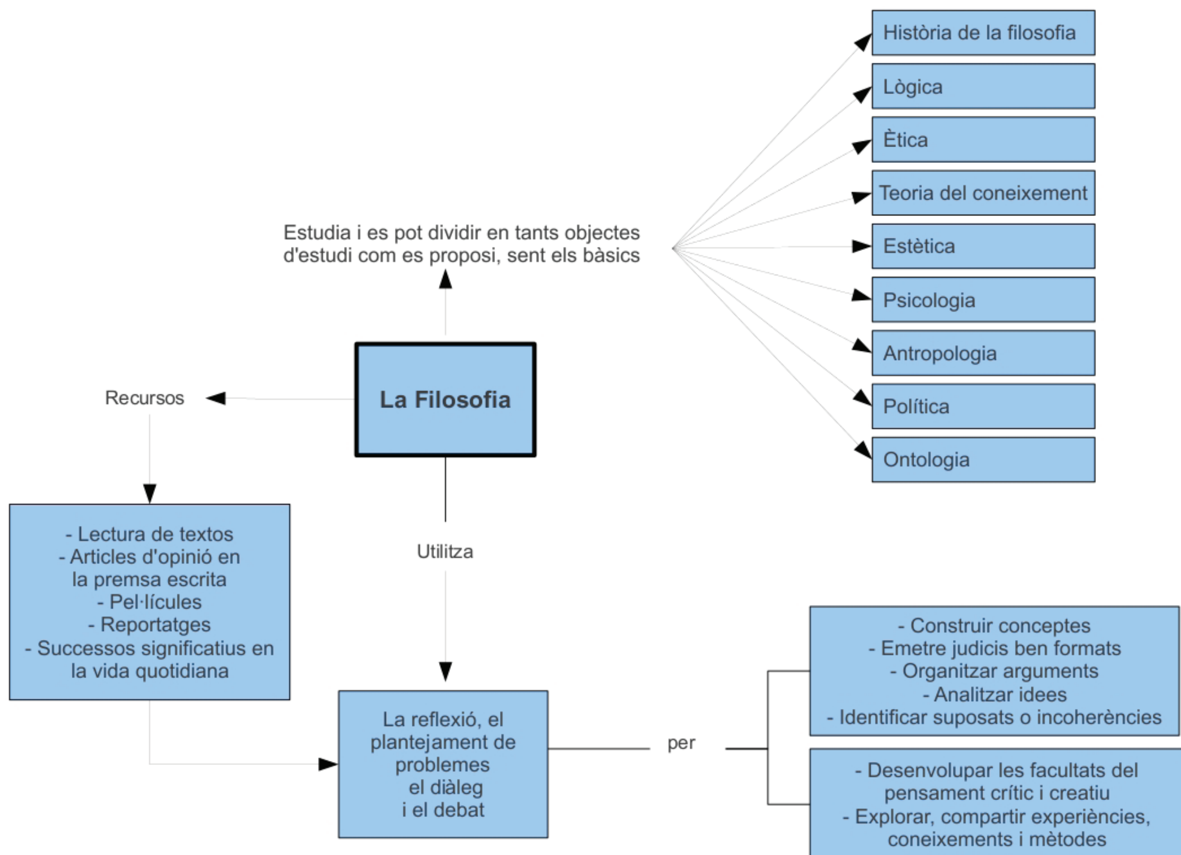
Berger, P. (1986). *Invitació a la Sociologia*. Barcelona: Herder.
Cardús, S. (1999). *La mirada del sociòleg*. Barcelona: Proa.
Fulcher, J.; Scott, J. (2007). *Sociology*. Oxford: Oxford University Press.
Giddens, A. (2007). *Sociología*. Madrid: Alianza Editorial.
Mills, C. W. (2001). *La imaginació sociològica*. Barcelona: Herder.

Filosofia

Josep Solé

1. Filosofia

a) Què s'ha d'entendre per filosofia

b) L'estructura de la filosofia

1. La filosofia és una disciplina de caràcter conceptual que permet unificar el saber i aconseguir una visió global i aprofundida de la realitat humana; sense ser, pròpiament, una ciència, dóna sentit al coneixement científic.

2. La filosofia no pot desenvolupar-se si no és en la pràctica mateix, és a dir, filosofant. Això es duu a terme mitjançant l'esforç personal reflexiu aplicat a temes o problemes vitals o que són motiu d'admiració o de sorpresa, és a dir, que generen qüestions o preguntes.

3. La reflexió personal, tot i ser necessària, no és suficient. Es filosofa, doncs, mitjançant el diàleg i el debat amb els altres; l'exercici del diàleg permet enriquir i perfeccionar els conceptes, emetre judicis ben formats, organitzar els arguments, analitzar les idees, identificar suposats d'un pensament —és a dir, poca consistència— o incoherències.

4. Aquesta activitat reflexiva i dialogant, a més, permet desenvolupar les facultats del pensament crític i creatiu, així com també explorar, compartir experiències, coneixements i mètodes.

5. L'estudi i el coneixement de la història de la filosofia és bàsic per veure els plantejaments, els mètodes i les respostes que han donat, al llarg del temps, els diferents filòsofs que han anat construint aquesta disciplina. La perspectiva històrica permet comparar, veure semblances i distincions, els diversos sistemes filosòfics en tota la seva riquesa.

6. Una altra forma, més sistemàtica, és abordar la filosofia per les seves especialitzacions, sense perdre'n de vista l'enfocament històric; així, la lògica (estudia els principis i les regles que regeixen el raonament correcte), l'ètica (estudia l'acció humana), la teoria del coneixement (estudia la forma en què s'adquireix el saber, el coneixement científic i els mètodes emprats per les ciències formals, les naturals i les ciències socials), l'estètica (estudia l'experiència en relació amb la bellesa), la psicologia o filosofia de la ment (estudia el fenomen de la consciència), l'antropologia filosòfica (estudia l'especificitat de l'ésser humà), la política (estudia l'acció humana en societat) i l'ontologia (estudia l'ésser en quan que ésser).

7. Per desenvolupar l'activitat filosòfica es disposa de diversos recursos com són els textos dels clàssics de la disciplina o fins i tot articles d'opinió que es poden trobar en revistes especialitzades i en la premsa escrita en general, reportatges i pel·lícules, o successos significatius de la vida quotidiana experimentats, siguin individuals o col·lectius, propers o llunyans; tots poden donar lloc a l'anàlisi, a la reflexió, al diàleg.

8. La filosofia és útil per desenvolupar una de les capacitats més preuades de l'ésser humà com és la de pensar; en aquest sentit, ens fa més lliures i alhora ens convida, com un saber que no és acabat, a desenvolupar-lo.

2. La filosofia i la societat

a) Què aporta la filosofia a l'estudi de la societat

La filosofia permet veure les respostes que s'han donat al llarg del temps a qüestions que sempre han estat d'interès per l'ésser humà, com a individu i com a ésser que forma part d'una col·lectivitat, i ho continuen sent. Preguntes que mai no deixen de ser actuals perquè sempre romanen obertes, respostes que sempre han estat condicionades per la capacitat dels individus però també, i sobretot, per l'època, és a dir, pel context històric, polític, econòmic i sociològic de cada un dels pobles que han generat aquests fruits que titllem de filòsofs.

La història de la filosofia existeix per ser coneguda, però no és un fòssil perquè el pensament és quelcom viu, és una capacitat de la qual qualsevol ésser humà està dotat i, en aquest sentit, és democràtica i igualitària; i com tota capacitat només necessita, per desenvolupar-la i per arribar a la maduresa, exercitar-se. La filosofia, així, és una mena de gimnàstica, els exercicis bàsics de la qual són la reflexió i el diàleg. Una de les coses que la història de la filosofia ens ensenya és que cada generació creix gràcies al bagatge aportat per les anteriors generacions, però aquest creixement és superador en la mesura que és capaç de ser creatiu, de donar noves respostes que s'adapten millor al nou context cultural que cada època genera.

La filosofia, l'amor al saber, és fonamental per al nostre present, per generar el sentit de la responsabilitat, per assentar els valors democràtics, per ser lliures i crítics, per comprendre el món. La filosofia, d'una manera més o menys latent, es troba sempre present en les nostres vides i és un element bàsic de la nostra cultura.

b) Què ha d'aportar la filosofia als alumnes de primària

La filosofia ha d'aportar als alumnes de primària la consecució d'unes finalitats generals, que podríem qualificar com de *metes*. Passen tant per una capacitació individual com del grup, ja que s'entén la filosofia com un procés personal i social. Així, entre les metes, caldria tenir present:

- adoptar una actitud reflexiva, crítica i raonada davant les qüestions filosòfiques;
- dominar les habilitats lingüístiques, especialment la lectura comprensiva i l'expressió dialèctica, en termes propis de la matèria;
- argumentar de manera coherent els punts de vista propis en relació amb temes filosòfics, i contrastar-los amb altres posicions i argumentacions;
- valorar les opinions alienes com un mitjà per enriquir, aclarir i posar a prova les conviccions pròpies;

- identificar problemes filosòfics plantejats al llarg de la història de la filosofia en relació amb el coneixement, la realitat, l'ésser humà, l'acció i la societat;
- comprendre diferents solucions proposades als problemes filosòfics, tot situant-les en el context filosòfic i cultural, i considerar la seva vinculació amb altres manifestacions en el moment que s'han originat;
- analitzar textos filosòfics, o textos que suscitin problemes filosòfics, tot identificant el tema que plantegen, l'estructura i les conclusions, i valorar els supòsits de què parteixen i les solucions que proposen;
- valorar la racionalitat com un mitjà per assolir una concepció del món oberta i flexible, i com un recurs per regular l'acció humana, individual i col·lectiva, i orientar les relacions socials per la via de la lliure expressió i el contrast d'idees;
- utilitzar procediments bàsics per al treball intel·lectual, especialment la recerca, la contrastació, l'anàlisi, la síntesi i l'avaluació de la informació, i valorar positivament el rigor intel·lectual en el plantejament dels temes;
- organitzar en un tot coherent les informacions que reben dels estudis i de l'experiència pròpia.

c) Què haurien de saber de filosofia els alumnes d'educació primària

Als 7 anys, aproximadament:

- començar a familiaritzar-se en l'exercici del diàleg, tot respectant el torn de paraula;
- desenvolupar la capacitat reflexiva;
- iniciar-se en la construcció i en la comprensió de conceptes bàsics;
- intentar formar-se una visió pròpia del món que els envolta;
- desvetllar la curiositat intel·lectual o l'interès per tot tipus de coneixements;
- adquirir una actitud receptiva davant les opinions i conviccions alienes;
- interessar-se per conèixer altres raons, causes i motius.

Als 11-12 anys, aproximadament, haurien de ser capaços de:

- adoptar en l'àmbit social i de convivència una actitud tolerant, participativa, solidària i responsable;
- aprendre a argumentar i a exposar amb claredat les idees;
- distingir diferents tipus d'argument (deductiu, inductiu, raó suficient —res no és sense que hi hagi una raó perquè sigui o sense que hi hagi una raó que explica que sigui—, verificació, falsació);
- identificar conceptes que es trobin implícits en un text i construir mapes conceptuals;
- analitzar textos tot distingint les idees principals i relacions existents entre elles;

- ser coherent i mostrar rigor en l'anàlisi dels fets, les idees i les accions, en l'expressió de les opinions i en la presa de decisions pràctiques;
- realitzar activitats de documentació i d'indagació bibliogràfica, tenint en compte les fonts primàries i secundàries, en les quals s'analitzin informacions diverses sobre aspectes de la història del pensament;
- plantejar preguntes i oferir possibles solucions argumentades envers temes i problemes que han estat presents de manera continuada a la història del pensament i que resten oberts a l'actualitat;
- fer servir amb desimboltura diferents tipus d'obres de consulta, com ara diccionaris, enciclopèdies, històries de la filosofia i de la ciència, en suport estàndard o informàtic, com a eines per comprendre textos, redactar treballs o preparar exposicions orals i debats.

3. Proposta d'actuacions perquè els tres cicles de primària comprenguin i treballin la filosofia

	Cicle INICIAL	Cicle MITJÀ	Cicle SUPERIOR
Categories i nocions	- Treballar conceptes: *família, amistat, amor, atzar, necessitat* i *llibertat*.	- Treballar conceptes: *darwinisme, creació, mutació, espècie, selecció natural*. - Construir frases tot utilitzant els conceptes *treball, força* o *energia* utilitzant el seu significat en el llenguatge ordinari i en el científic. - Posar exemples sobre accions conscients, inconscients, voluntàries i involuntàries.	- Explicar la relació entre llenguatge i aprenentatge. - Definir el concepte *hipòtesi* i posar-ne algun exemple. - Redactar un exemple de discurs descriptiu o informatiu i un altre en què apareguin raons que donin suport al que s'hi diu. - Explicar què és la racionalitat, quines són les principals característiques i quins els principals àmbits d'actuació. - Descriure un fet de l'entorn que impliqui alguna situació moral. Identificar les característiques moralment rellevants de la situació. Quines regles o quins principis morals hi són pertinents?
Temes de debat	- Veure les semblances i diferències entre la sociabilitat animal i la humana. - Pensar si és el mateix dur a terme una cosa sense haver deliberat si es vol fer o no que fer-la contra la pròpia voluntat.	- Debatre sobre les diferents posicions davant l'origen de l'home. - Preguntar-se per què és necessari votar. - Fer un debat i redacció posterior: "L'ésser humà és un llop per a l'home" (Hobbes) / "L'ésser humà és bo per naturalesa" (Rousseau).	- Reflexionar sobre els avantatges d'una cosmologia científica envers una de mítica. - Reflexionar i debatre: "Els límits del meu llenguatge són els límits del meu món" (L.Wittgenstein). - Preguntar-se si es pot morir per un valor. - Donar raons (a favor o en contra) per alguna d'aquestes conductes: la venjança o l'enveja. De les raons aportades, quina seria la millor? Per què?
Fonts i documents		- Recollir cinc o sis dites populars i dir quins són els valors explícits o implícits i per què. - Cercar informació d'algun tema per prendre decisions importants. Mirar si la informació es pot classificar en decisions en context de certesa —se'n sap el resultat—, decisions en context de risc —no se'n sap la probabilitat de certesa al cent per cent— i decisions en context d'incertesa —es desconeixen les probabilitats de les accions.	- Informar-se sobre el cristianisme i el zoroastrisme per veure si tenen res en comú. - Investigar sobre utopies i antiutopies. Es treballarà una pel·lícula de les següents (*Utopia, Un món feliç, Farenheit 451, 1984, Rebelión en la granja, Viu com vulguis*) i tot seguit es farà una exposició a classe i un debat.

Relacions de causa i efecte	- A partir d'un llistat de processos —enveja, clatellada, per exemple—, distingir els que són psíquics i els que són físics. - Posar exemples de la presència de la ciència i la tecnologia en la vida quotidiana. - Reflexionar sobre: "Has d'anar a una illa deserta i només pots endur-te tres objectes. Quins t'emportaries i per què?".	- Exemplificar comportaments intel·ligents i explicar per què ho són. - Mostrar les diferències entre un crit, una paraula i una seqüència de paraules. - Exemplificar aplicacions tecnològiques recents que hagin modificat els hàbits, les creences i els valors socials o que puguin tenir una gran repercussió en la societat.	- Buscar informació dels efectes sobre el comportament provocats per la ingestió de drogues (alcohol, tabac, estimulants, fàrmacs antidepressius). - Reflexionar sobre el control social o la pressió normativa sobre els individus. - Indicar el paper sociabilitzador dels mitjans de comunicació de massa. Hi ha diferència entre publicitat i socialització?
Tècniques de treball	- Elaborar el resum d'un text senzill. - Posar per escrit les diferències entre les paraules *fruita* i *postres*, i entre *fruita* i *verdura*. - Saber resumir un tema d'extensió àmplia. - Confeccionar un llistat amb tres accions i conductes, aparentment no egoistes, i exposar les motivacions respectives.	- Elaborar una composició escrita sobre el paper de la cultura en l'evolució dels éssers humans. - Realitzar una classificació a partir de la Declaració dels drets humans (individuals, jurídics, polítics, econòmics, socials, culturals). - Distingir per mitjà d'un quadre comparatiu els elements del món perceptiu i del món conceptual dels humans.	- Identificar i relacionar judicis mitjançant l'elaboració d'un mapa conceptual. - Elaborar un esquema representant-hi els diferents tipus d'estat (tipus de govern, naturalesa del cap suprem, règim polític). - Representar en un diagrama els passos més importants del mètode hipoteticodeductiu. - Dibuixar un mapa conceptual en què apareguin els conceptes principals relacionats amb la racionalitat pràctica col·lectiva —és a dir, la consecució del millor resultat per a cadascun dels membres del col·lectiu.
Correlació de diferents fonts	- Analitzar els elements d'un anunci publicitari. Com combina la publicitat els estímuls perceptius i el contingut que vol transmetre?	- Comparar les possibilitats del llenguatge humà amb altres formes de comunicació. - Elaborar un treball monogràfic sobre l'obra d'algun artista. - Informar-se sobre les descobertes científiques d'A. Fleming i de W. C. Röntgen. Són fruit de l'atzar? Neguen la necessitat del mètode científic? - Seleccionar una acció del protagonista del llibre o del còmic que estiguis llegint. Descriure-la, analitzar-la i interpretar-la tot utilitzant els conceptes estudiats.	- Analitzar textos (sobre diferents definicions sobre l'ésser humà) i debatre les idees principals per grups. - Cercar la informació que aporten sobre l'ésser humà l'antropologia cultural, la història, la sociologia i la psicologia. - Visitar un museu o institució cultural que ofereixi la possibilitat d'introduir o d'ampliar algunes de les nocions o dels temes treballats. La visita seria útil per elaborar un treball temàtic, escrit, oral o plàstic a partir de la informació obtinguda afegint-hi l'obtinguda en altres fonts (llibres, articles, pel·lícules). - Cercar articles en alguna revista en què s'exposi algun procés de contrastació d'una hipòtesi. Analitzar i exposar els passos que els científics han seguit.
Adquisició i ús de vocabulari filosòfic	- Usar un diccionari telemàtic per descobrir les definicions de diferents conceptes.	- Cercar al diccionari els termes: *teisme*, *deisme*, *agnosticisme*. i *ateisme*. - Definir els termes *contradicció* i *tautologia*. - Definir *proposició* o posar exemples de cada un dels tipus de proposicions (universals, particulars, singulars, afirmatives, negatives, simples, compostes i condicionals).	- Distingir entre *norma moral*, *llei* i *costum*. - Distingir els conceptes *saber que* —no admet graus: o se sap o no se sap— i *saber com* —admet graus, significa estar en possessió de certes habilitats. - Diferenciar *opinió*, *creença* i *saber*. Posar exemples personals dels tres graus de coneixement i justificar-los. - Definir *explicació* i *predicció* en el context de la ciència.

Bibliografia

Benevente, J. M. (1993). *Actividades de conceptuación. Materiales de didáctica de la filosofía sobre supuestos constructivistas*. Madrid: Akal Ediciones.

Boldú, J.; Bria, L.; Lasterra, J.; López, A.; Manjón, R.; Marías, I.; Serrano, P. (1993). *Aprendre Filosofia és aprendre a raonar*. Barcelona: Ega, Professors Editors.

Calvo, J. M. (2006). *Filosofar en la escuela. Los jóvenes piensan*. Barcelona: Paidós.

Carretero, M.; Pozo, J. I.; Asensio, M. [comps.] (1989). *La enseñanza de las Ciencias Sociales*. Madrid: Visor Distribuciones.

Edwards, D.; Mercer, N. (1988). *El conocimiento compartido. El desarrollo de la comprensión en el aula*. Barcelona: Paidós.

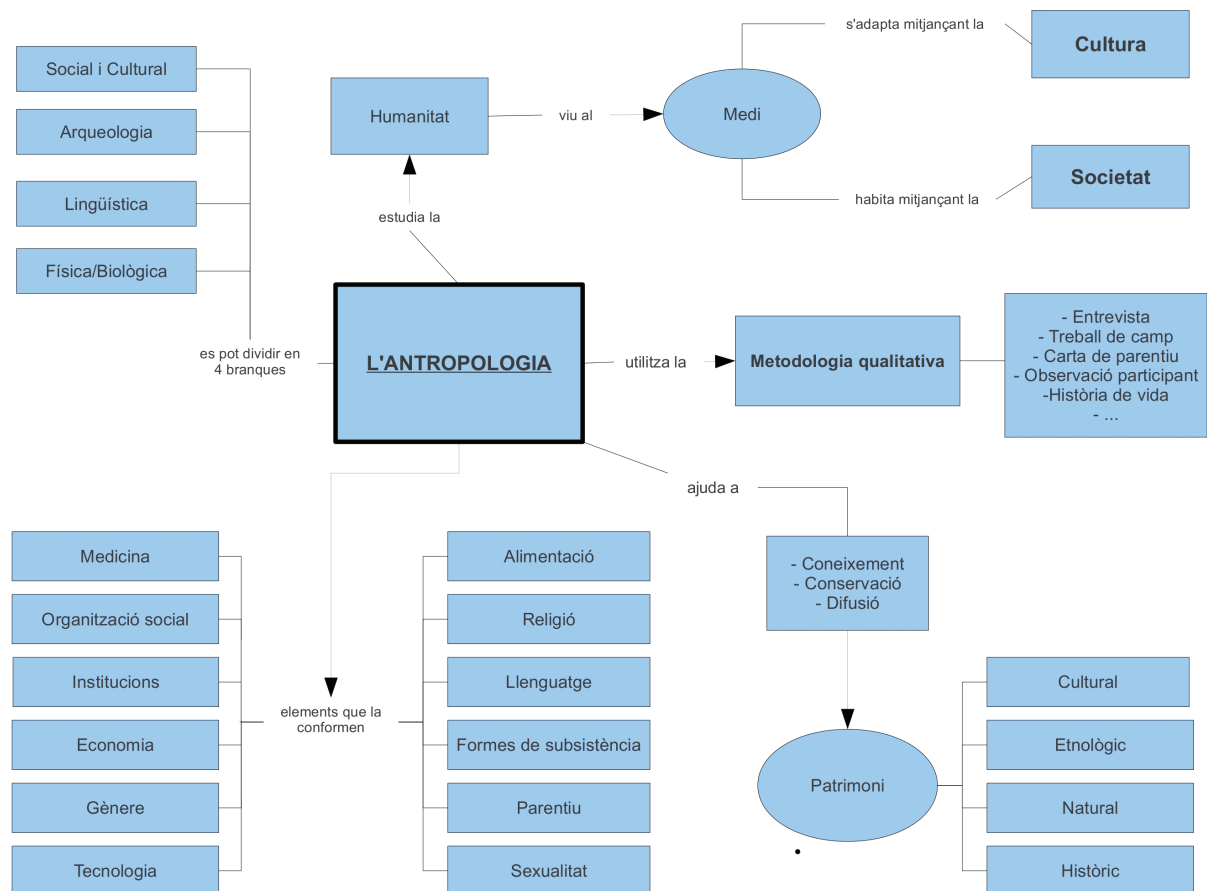
Ferrer, A.; Garcia, X.; Hernández, F. J.; Lerma, B. (1995). *Cinema i filosofia. Com ensenyar filosofia amb l'ajut del cinema*. Barcelona: Edicions La Magrana.

Antropologia

Sebastià Giné

1. Antropologia

a) Què s'ha d'entendre per antropologia

b) L'estructura de l'antropologia

1. L'antropologia és l'estudi de la humanitat, dels pobles antics i moderns i dels seus estils de vida. Les quatre branques principals de l'antropologia són: l'antropologia social i cultural, l'arqueologia, la lingüística antropològica i l'antropologia física o biològica.

2. El que diferencia l'antropologia d'altres ciències i disciplines socials és la seva perspectiva global, comparativa i multidimensional.

3. Podem definir la societat com el grup de persones que comparteixen un hàbitat comú i que depenen les unes de les altres per sobreviure i gaudir de benestar.

4. La cultura és, segurament, l'eix vertebrador de l'antropologia. Entenem per cultura el conjunt après de tradicions i estils de vida, pautes de pensament, sentiment i actuació, els coneixements, les creences, l'art, la moral, el dret, els costums i altres capacitats i hàbits apresos per les persones pel fet de ser membres d'una societat. Els infants s'impregnen de la cultura creixent dins d'una societat particular.

5. Els antropòlegs culturals realitzen dos tipus d'activitats per estudiar i interpretar la diversitat cultural: l'etnografia (de caràcter descriptiu i basada en el treball de camp) i l'etnologia (que examina, analitza i compara els resultats de l'etnografia i altres subdisciplines).

6. La cultura té un seguit de característiques intrínseques: s'aprèn, de manera conscient i inconscient, mitjançant la interacció amb els altres i l'observació; és compartida, és un atribut dels individus pel fet de ser membres d'un grup, la cultura no s'entén si no és en el context d'una societat; és simbòlica, la seva màxima expressió és el llenguatge; ho abasta tot, ja que tota la realitat social és cultural; està integrada en els costums, les institucions, les creences i els valors pel fet d'estar tot interrelacionat.

7. El llenguatge humà ha estat —i continua sent— motiu d'estudi per les seves característiques intrínseques. Els antropòlegs estudien el llenguatge en el context social i cultural. Aquest estudi científic d'una llengua parlada implica diverses àrees: fonologia, morfologia, lèxic i sintaxi. La capacitat que té de produir un nombre il·limitat de missatges; l'ús d'elements codificadors arbitraris per tal de produir diferents missatges; la presència d'unes normes de sintaxi que fan possible articular oracions noves i a la vegada comprensibles; totes les llengües poden ser traduïdes, i així es pot observar la universalitat de la reflexió i la transmissió de les idees per part dels coneixedors del codi; la llengua, igual que la cultura, és un element en constant transformació com a resultat de processos interns i externs.

8. S'han definit quatre tipus o nivells d'organització social i política: la *banda*, on tots els membres estan relacionats mitjançant vincles de parentiu; la *tribu*, associada a la producció no intensiva d'aliments, sense govern centralitzat ni estratificació socioeconòmica; el *cabdillatge*, una forma intermèdia entre la tribu i l'estat, tot i que es basa en

el parentiu, que té un accés diferencial als recursos i una estructura política permanent; i l'*estat*, una organització sociopolítica basada en l'existència d'un govern central i en l'estratificació socioeconòmica.

9. Una definició bastant consensuada del terme *economia* és la que contempla un conjunt d'activitats institucionalitzades que combinen recursos naturals, treball humà i tecnologia per adquirir, produir i distribuir béns materials i serveis especialitzats d'una manera estructurada i repetitiva. L'economia sembla un element universal en l'home, però no la manera com es manifesta. L'antropologia ha il·lustrat tres tipus d'intercanvis: la *reciprocitat* (generalitzada, equilibrada i negativa), la *redistribució* i el *principi de mercat*.

10. El parentiu, la filiació i el matrimoni han estat estudiats també des de la primera antropologia. S'hi busquen les estructures corporatives dels grups domèstics, les relacions interpersonals a través del matrimoni que permeten la cooperació i la dependència. L'aportació més gran que ha fet aquesta disciplina a les ciències socials i que podem treballar des de l'escola és la immensa varietat de manifestacions organitzatives que trobem sota el nom de *família*.

11. Del dimorfisme sexual (biologia) present en els humans s'ha desenvolupat una sèrie de rols de gènere (cultura), que són les tasques i activitats assignades a cadascun dels sexes. Uns altres eixos els trobem en els estereotips de gènere, que són idees simplificades i fortament assumides sobre les característiques dels homes i de les dones. Finalment, arribem a l'estratificació de gènere, que descriu la distribució desigual entre homes i dones, i reflecteix posicions diferents dins d'una jerarquia social.

12. L'antropologia ens descriu diverses estratègies d'adaptació i formes de vida basades en: caça i recol·lecció, horticultura, pasturatge (ús no intensiu de cap dels factors de producció —terra, treball i capital—), agricultura (arada, adobs i sistemes de reg) i industrialisme.

13. L'antropologia també ha aportat llum sobre dos conceptes clau: l'*etnocentrisme* i el *relativisme cultural*. Entenem per etnocentrisme la tendència a considerar superior la cultura pròpia i a aplicar els valors culturals propis per jutjar el comportament i les creences de persones criades en altres cultures. El relativisme cultural argumenta que el comportament en una cultura particular no ha de ser jutjat amb els patrons d'una altra.

2. L'antropologia i la societat

a) Què aporta l'antropologia a l'estudi de la societat

L'antropologia ha teoritzat i metoditzat una sèrie de tècniques etnogràfiques de caire qualitatiu que han estat clau per estudiar-la, a més d'altres disciplines. Entre aquestes

tècniques hi ha: l'observació participant, l'entrevista en profunditat, el mètode genealògic, el treball de camp, la recollida de tradicions orals, la identificació i recuperació del patrimoni etnogràfic, el treball detallat amb informants privilegiats, la recopilació d'històries de vida i la investigació longitudinal.

L'antropologia ajuda a comprendre a distingir la frontera entre idees importants. Els conceptes de ciutadania, nacionalisme i cosmopolitisme s'han d'adscriure respectivament a les diverses identitats —civil, nacional i mundial— que tots tenim. Només comprenent la ciutadania com un valor positiu universal serem capaços de trobar elements comuns, que convergeixin a l'hora de construir una societat integrada per molts grups diversos. L'antropologia ens ajuda a conèixer les diferències, a respectar-les, a considerar-les plausibles i, finalment, a valorar-les, i demostra que la varietat i la diversitat són un patrimoni enriquidor per al gènere humà en conjunt.

El relativisme cultural és un principi antropològic útil per combinar allò que es vol canviar i allò que es vol mantenir, i desenvolupa entre ambdues variables una actitud crítica. L'interès de l'antropologia per comprendre i explicar la varietat de grups socials ha contribuït a conèixer la humanitat a partir de la valoració positiva de la diversitat cultural i la varietat humana.

b) Què ha d'aportar l'antropologia als alumnes de primària

La idea principal és treballar el fet cultural partint de l'observació, els alumnes han d'interioritzar que la varietat i la diversitat és una constant del nostre entorn, i els grups humans no en són una excepció. Han de ser capaços de distingir les diferències com a tals, i entendre-les com un fet positiu.

Ajudarà també els més petits a fomentar la responsabilitat com un valor no solament positiu, sinó indispensable. A partir de l'experiència en el seu context, barri, localitat, comarca o país, han d'entendre que les seves actuacions sempre tenen repercussions, tant en l'àmbit local com global. Així, la responsabilitat és una conseqüència necessària de la llibertat electiva: la capacitat de fer-se càrrec de l'autoria de les pròpies accions lliures i assumir-ho. En aquest sentit, potenciar la llibertat és potenciar la responsabilitat, i fomentar la responsabilitat és fomentar la llibertat.

Tots els ciutadans han de rebre una educació política per tal de conèixer els mecanismes de participació que ofereix la comunitat. Aquesta educació política s'ha de veure completada amb una educació cívica i una educació moral. L'antropologia pot aportar als alumnes aquestes bases que permetin desenvolupar-se com a ciutadans.

L'estudi del cos per part de l'antropologia, des d'un vessant no solament biològic, proporciona una sèrie d'idees útils per valorar-lo amb el grau d'intensitat que es mereix. Si l'educació del cos consisteix no solament a negar-lo, tindrem la possibilitat de canviar-lo, transformar-lo, modificar-lo, educar-lo i acceptar-lo.

Els rols que desenvolupen homes i dones en una societat són el resultat de la cultura mateix i, per tant, poden ser modificats. D'altra banda, la mateixa idea de normalitat és qüestionada per les bases que ha assentat l'antropologia.

Les cultures, la història i la natura són un patrimoni universal dels éssers humans, que comparteixen els uns amb els altres. L'antropologia ens ajuda a trobar alternatives viables a les situacions que sorgeixen, siguin conflictives o no, per l'existència de la diversitat de creences i idiosincràsies.

Les persones no es poden limitar a coexistir, sinó que han d'anar un pas més enllà. Una actitud tolerant només ens permet suportar en els altres alguna cosa que desaprovem; en un món on la diversitat és la norma, únicament podem arribar a la cohabitació —habitar en comú, conviure— si partim del reconeixement i l'acceptació dels altres.

c) Què haurien de saber d'antropologia els alumnes d'educació primària

Als 7 anys, aproximadament:

- començar a entendre que totes les persones formen part d'un grup, una comunitat, una societat;
- comprendre que a la seva localitat existeix la diversitat;
- aprendre que tothom té una família i que pot ser molt diversa;
- interioritzar la necessitat que tenen totes les persones d'alimentar-se constantment;
- distingir les diferències que hi ha entre elements;
- comprendre que una persona té un cos únic i diferent del dels altres;
- saber que les llegendes intenten explicar fets passats d'una manera diferent de la història;
- demostrar empatia cap a la resta d'éssers vius del seu entorn;
- reconèixer que els transports ajuden a les persones en la seva vida quotidiana;
- mostrar interès en la descoberta de l'entorn i valorar positivament l'existència de diferències.

Als 11-12 anys, aproximadament, haurien de ser capaços de:

- fer servir un vocabulari tan exacte com sigui possible quan parlen de la família, les persones, les dones, els homes, etc.;
- comprendre que hi ha societats diferents de la seva i que tenen unes creences, valors i formes de vida diferents de la nostra;
- demostrar que distingeixen la varietat de rols i comprenen la diversitat com un valor positiu;
- conscienciar-se que les accions individuals de les persones tenen una repercussió en el seu entorn més pròxim però també a escala global;

- entendre que la xenofòbia i el racisme són conductes que ens perjudiquen a tots;
- saber que viuen en una societat on els individus tenen una sèrie de drets i deures que han de respectar;
- assumir les responsabilitats de les seves accions;
- demostrar un esperit crític vers el món que habiten, formant-se opinions pròpies fonamentades en la raó;
- diferenciar la nutrició, funció fisiològica universal en tots els éssers vius, de l'alimentació, manifestació cultural de la primera;
- entendre que la malaltia forma part de la vida de la mateixa manera que ho fa la salut, i que les persones busquen guarir-la de diverses maneres, segons el lloc on es visqui;
- aprendre que la varietat és sinònim de riquesa, patrimoni i possibilitat d'elecció;
- valorar la diversitat en el context social, i mostrar empatia i una actitud constructiva a l'hora de buscar solucions als problemes que sorgeixen.

3. Proposta d'actuacions perquè els tres cicles de primària comprenguin i treballin l'antropologia

	Cicle Inicial	Cicle Mitjà	Cicle Superior
Alimentació	- Conscienciar-se de la necessitat que tenen totes les plantes, animals i persones d'alimentar-se. - Identificar un seguit d'aliments de procedència animal i vegetal. - Observar que no sempre mengem els mateixos plats, sinó que hi ha varietat. - Preguntar als altres alumnes de la classe què mengen i comparar similituds i diferències. -Realitzar alguna recepta amb els companys i companyes i amb l'ajuda del professorat.	- Comparar amb els companys diferències i similituds amb allò que mengen. - Ser capaç d'enumerar un llistat d'aliments i distingir entre productes i aliments que consumeixen habitualment, que han consumit alguna volta i altres que no consumirien mai. - Portar a classe algun plat o postres que agradi, identificar-ne els ingredients tot explicant com es realitza. - Entendre la importància de dur a terme una dieta saludable, variada i equilibrada per tal de mantenir un bon estat de salut.	- Classificar els aliments segons la principal aportació (lípids, sucres, proteïnes, vitamines, hidrats de carboni). - Planificar el menú d'una setmana (4 àpats al dia) mostrant que sigui variat, saludable i equilibrat. - Conèixer plats i receptes d'altres cultures, tot identificant les similituds i les diferències amb les pròpies. - Realitzar una recerca sobre aliments "exòtics" consumits en altres indrets, i exposar a classe a quines conclusions s'ha arribat.
Salut/ malaltia/ medicina	- Descriure les diferències que hi ha entre estar sa i estar malalt, partint de l'experiència pròpia. - Escriure què fan quan estan malalts, pensar en qui els cura. - Saber que totes les societats tenen els seus metges però que no sempre són iguals ni curen de la mateixa manera.	- Redactar què són per a ells la salut i la malaltia. - Visitar algun centre mèdic i observar quins instruments i aparells s'utilitzen i qui són les persones que hi treballen. - Pensar en algun moment que hagin estat malalts. Descriure què han fet, qui els ha curat, com s'han sentit…	- Elaborar un llistat de malalties i classificar-les amb els criteris d'aguda/crònica, somàtica/psicològica, lleu/greu. - Escollir una de les malalties anteriors i realitzar una cerca per saber les principals característiques d'aquella malaltia. - Redactar i exposar en què consisteix l'assistència sanitària del país on viuen i els tipus que s'hi donen.
Família/ parentiu	- Confeccionar un arbre genealògic simple. - Ser capaços d'identificar els membres de la família del conjunt d'amics, companys i coneguts. - Observar que tots els membres de la classe tenen una família, encara que aquesta pugui tenir diverses expressions. - Elaborar una taula on apareguin actuacions que es realitzen únicament amb la família, que es poden realitzar amb la família i que mai no es realitzen amb la família.	- Elaborar una carta de parentiu o arbre genealògic, tan completa com es pugui, partint de les fonts primàries i de les fonts secundàries existents. - Elaborar un llistat amb tots els tipus de família que coneguin. Comparar-lo amb el dels companys i companyes. Completar-lo amb la informació facilitada pels mestres. Identificar, finalment, quines formes són presents en la nostra societat.	- Elaborar una carta de parentiu tan completa com sigui possible. Explicitar el lloc de residència de les persones que hi apareixen. Comparar-la amb la dels companys i companyes i buscar similituds i diferències. - Dissenyar i portar a terme una entrevista a algun membre de la família que ha vingut a residir des d'una altra localitat. - Fer una recerca sobre el procés d'adopció (principals països d'origen, edats dels pares, motius de l'adopció, etc.).

Gènere/ sexualitat	- Buscar semblances i diferències entre un home i una dona (aspecte, caràcter, feina que realitza). - Enumerar algunes activitats que només són realitzades majoritàriament per dones i activitats que només són realitzades també majoritàriament pels homes. Comentar-ho amb la resta de la classe. - Conèixer el seu propi cos, exposar algunes diferències i coincidències amb els cossos dels companys.	- Pensar en algunes activitats de treball, majoritàriament exclusives d'homes i dones. Explicar per què creuen que succeeix i com s'ha decidit. - Entendre que no podem comprendre les persones sense tenir en compte el cos. Exposar a classe les possibilitats i impossibilitats d'actuació que ens proporciona el cos. - Reconèixer el dimorfisme sexual entre sexes i la varietat dins d'un mateix sexe, valorant positivament les diferències com a úniques.	- Redactar què és per a ells el sexe, com se senten quan en parlen, amb qui en parlen, etc. - Reconèixer la divisió de rols que hi ha respecte als homes i les dones. Enumerar-los i comentar-ne uns quants. - Ser conscients de la universalitat de la reproducció sexual en les persones. - Exposar què és l'homosexualitat. Fer un debat a classe.
Religió / mites / visió del món	- Treballar alguna llegenda autòctona per llegir a classe, com ara la del comte Arnau. Identificar els personatges i les seves actuacions. - Treballar alguna llegenda que no sigui del país, com ara la de Kuakú Baboní, i trobar alguna similitud i alguna diferència amb l'anterior.	- Cercar una llegenda d'algun altre país, per exemple "Yosaku i l'ocell màgic". Identificar-ne els personatges i veure si coneixen alguna llegenda amb elements comuns. - Buscar informació i descriure les principals característiques d'algunes religions del món. - Saber que el fet religiós és present en totes les cultures i països, però que té una àmplia varietat de manifestacions.	- Buscar informació sobre alguna religió, descriure les principals característiques (tenint en consideració els edificis religiosos, la figura divina i la presència o no d'un llibre sagrat, entre d'altres). Exposar-ho a classe i observar les similituds i les diferències amb les dels companys. - Redactar què és per a ells la religió i la mort. - Dissenyar i realitzar una entrevista a algun familiar o conegut, que tingui com a eix principal la religió.
Ciència/ tecnologia	- Associar les descobertes científiques i les innovacions tecnològiques amb els canvis que provoquen en la vida de la gent. - Aprendre la relació existent entre els sentits i l'adaptació humana. Pensar què hauríem de fer en cada cas si no disposéssim d'un determinat sentit. - Conèixer alguns materials que les persones utilitzem en la nostra vida diària. Posar alguns exemples d'usos per a cada material. - Conèixer els mitjans de transport que les persones utilitzem per viatjar, realitzar intercanvis comercials i altres necessitats que busquen superar la barrera de l'espai. - Entendre la necessitat d'energia en la nostra societat per a la vida quotidiana dels seus membres.	- Pensar en les conseqüències que ha tingut l'acció humana en els ecosistemes i proposar algunes solucions a escala local i a escala global. - Reflexionar sobre la utilització i potenciació de les fonts d'energia renovable per conservar el patrimoni natural. - Descobrir el procés de producció industrial i les seves conseqüències en la vida diària de les persones. - Reflexionar sobre la importància de l'ús de fonts d'energia renovables per conservar l'entorn i estalviar energia. - Fer una recerca per aprendre la importància que tenen els mitjans de comunicació en la seva localitat. - Entendre l'origen i l'evolució de l'*Homo sapiens*.	- Conèixer les principals invencions que ha realitzat la humanitat al llarg de la història, i identificar les conseqüències que han significat per a la vida humana. - Crear una graella on apareguin els diversos tipus de materials, les seves característiques i possibles usos que se'ls dóna o se'ls pot donar. - Fer una recerca dels grans invents xinesos. Buscar també com i quan van aparèixer al nostre país i descriure les diferències. - Entendre la importància de l'aparició de nous materials per construir edificis de fa 100 anys.

Patrimoni	- Participar en una festa proposada per l'escola com a patrimoni cultural. - Visitar algun lloc emblemàtic de la localitat i escriure què ha observat. - Preguntar als pares, àvies o tutors quines han estat les feines que han realitzat durant la seva vida. - Reconèixer els elements d'un paisatge agrícola i ramader. - Valorar la importància de totes les feines que les persones realitzen, ja que totes són dignes.	- Valorar els espais naturals com a indrets que cal valorar i protegir. - Recollir i analitzar els refranys populars que coneixen, entenent la importància que tenen en l'àmbit lingüístic i cultural. - Realitzar un registre de les principals construccions que formen part del patrimoni arquitectònic del municipi. - Elaborar un arxiu, que pertanyerà a la classe i on tots aportaran coneixements sobre els topònims. Reflexionar sobre la seva importància com a patrimoni cultural.	- Dissenyar i dur a la pràctica una entrevista a algun artesà de la localitat. - Redactar una història de vida d'algun membre de la família, on constaran els esdeveniments més importants que li han succeït al llarg dels anys. - Visitar un museu. Fer una fitxa completa on es descriguin les activitats que s'hi fan, les exposicions, l'organització, etc. - Triar un dels grans invents de la història i redactar totes les situacions possibles en què se'n faci ús.
Diversitat cultural / multiculturalisme	- Reconèixer l'existència de la diversitat. Percebre semblances i diferències personals en els costums i actuacions de la vida quotidiana a l'escola. - Mostrar interès per conèixer i percebre la varietat de semblances i diferències d'un company com un valor afegit. - Intercanviar opinions, cooperar, participar i dialogar amb els altres, valorant els resultats i les diferències. - Realitzar un mural que reflecteixi les diferències que poden reconèixer en el seu context multicultural.	- Redactar les semblances i diferències d'hàbits i costums entre els companys i companyes de la classe. - Comparar el dia a dia durant el període de vacances i el període lectiu. Contrarestar la informació amb alguns companys de classe, i assenyalar les similituds i diferències. - Descobrir el significat social de la varietat multicultural, mitjançant activitats que treballin i fomentin l'empatia. - Representar una obra de teatre on surtin referenciades maneres de vestir al seu barri.	- Buscar exemples de solucions alternatives a uns mateixos problemes que apareixen en dos contextos diferents. Observar les estratègies emprades, les parts involucrades, les conseqüències a curt i llarg termini. - Descobrir la relació existent entre *norma* i *context*, com la solució que s'ha donat a una certa situació de conflicte. - Valorar la diversitat en el context social propi, i mostrar empatia i una actitud constructiva per idear solucions als conflictes sorgits a l'escola. - Aprendre que la varietat és sinònim de riquesa, patrimoni i possibilitat d'elecció.

Ciutadania	- Entendre la importància d'anar a l'escola per a l'educació, formació i realització personal de l'individu en la nostra societat. - Realitzar una visita a l'ajuntament, per tal d'aprendre que és un símbol important de les nostres ciutats. - Consensuar una breu llista de drets i deures que els membres que componen la classe hauran de respectar durant el curs. - Elegir el delegat de classe mitjançant la votació. - Treballar la responsabilitat a partir de càrrecs que els alumnes exerciran dins de la seva classe.	- Consultar l'apartat del Reglament de règim intern del centre i observar que s'han consensuat alguns drets i deures universals, tot i la diversitat dels alumnes. - Elaborar una taula amb els noms i els càrrecs dels regidors o representants polítics de la societat. - Consultar la premsa que ha aparegut el dia després de les eleccions i comentar-la a classe. - Fomentar la responsabilitat tenint un autocontrol exhaustiu (mitjançant alguna graella) dels dies que s'han realitzat o no les tasques acadèmiques encarregades pels mestres.	- Conscienciar-se de la utilització de la publicitat com a eina ideològica i d'adoctrinament, i fomentar l'esperit crític que permeti a l'individu la màxima lliure elecció. - Conèixer els Drets de la infància proclamats per l'ONU. - Dissenyar una bateria de preguntes que es durà a terme amb algun dels regidors o representant polític de la localitat. - Llegir i comentar a classe la Declaració dels drets humans i alguns capítols significatius de la Constitució. - Redactar una llista de les desigualtats generades per la globalització i proposar algunes solucions a escala individual i de classe. - Fer una carta a l'Ajuntament en què es demani un servei. - Treballar la responsabilitat. Cada setmana l'encarregat redactarà una memòria de classe que s'afegirà a l'arxiu. Hi figuraran els esdeveniments més importants i podrà ser consultat per qualsevol dels membres de la classe quan sigui necessari.

Bibliografia

Gross, R. E., *et alii* (1983). *Ciencias Sociales. Programas actualizados de enseñanza*. Mèxic: Editorial Limusa.

Harris, M. (2011). *Antropología cultural*. Madrid: Alianza.

Hernández, C.; Del Olmo, M. (2005). *Antropología en el aula*. Madrid: Síntesis.

Kottak, C. P. (2007). *Introducción a la Antropología Cultural. Espejo para la Humanidad*. Madrid: McGraw-Hill / Interamericana de España.

Liria, C. F.; Liria, P. F.; Zahonero, L. A. (2009). *Educación para la Ciudadanía. Democracia, Capitalismo y Estado del Derecho*. Madrid: Akal.

Nota sobre els autors

Antoni Gavaldà. Diplomat en Magisteri, llicenciat en Filologia Catalana i Geografia i Història, i doctor en Història per la Universitat de Barcelona. Formador de mestres, professor de la Universitat Rovira i Virgili.

Josep Maria Pons. Llicenciat en Geografia i Història per la Universitat de Lleida i doctor en Història per la Universitat Pompeu Fabra. Formador de mestres, professor de la Universitat Rovira i Virgili.

Bernat Figuerola. Mestre, llicenciat en Economia i professor de la Facultat d'Economia de la Universitat Rovira i Virgili.

Jordi Gavaldà. Llicenciat en Sociologia i postgraduat en Ciència Política i de l'Administració per la Universitat de Barcelona. Investigador a la Universitat Oberta de Catalunya.

Gemma Vilà. Llicenciada en Sociologia i Diploma d'Estudis Avançats en Sociologia per la Universitat de Barcelona. Professora i investigadora a la Universitat de Barcelona.

Josep Solé. Llicenciat en Filosofia i Ciències de l'Educació per la Universitat de Barcelona. Investigador i professor de secundària.

Sebastià Giné. Mestre i llicenciat en Antropologia Social i Cultural per la Universitat Rovira i Virgili.

Aquest llibre pretén explicar les característiques fonamentals de les diverses ciències socials (història, geografia, economia, ciència política, sociologia, filosofia i antropologia) i les potencialitats que tenen a l'educació primària. A partir d'unes primeres reflexions teòriques, el que predomina als diferents capítols són propostes pràctiques que considerem que poden ser de gran utilitat tant per als estudiants universitaris com per als mestres en exercici.